

**Sukupuoli Laila Hirvisaaren romaanissa *Minä, Katariina*
(2011)**

Katriina Rinne
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Kevät 2015

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitos
Tekijä – Author Katriina Rinne	
Työn nimi – Title Sukupuoli Laila Hirvisaaren romaanissa <i>Minä, Katariina</i> (2011)	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 63
Tiivistelmä – Abstract <p>Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen Laila Hirvisaaren romaania <i>Minä, Katariina</i> (2011). Tutkimusongelmani on, löytyykö <i>Minä, Katariinasta</i> sukupuolijärjestelmän rajoja rikkovaa feminiinisyttä tai maskuliinisuutta, eli voivatko teoksen miehet ja naiset astua alueille, joita pidetään perinteisesti toiselle sukupuolelle kuuluvina. Hypoteesini mukaan <i>Minä, Katariinan</i> päähenkilö Katariina peilaa omaa naiseuttaan aviomiehensä Pietarin epäonnistunutta mieheyttä vastaan. Esitän, että teoksen vahvojen naishahmojen vastapareina <i>Minä, Katariinan</i> mieshahmot ovat heikkoja miehiä.</p> <p>Työssäni pääpaino on sukupuolen, niin feminiinisuuden kuin maskuliinisuuden piirteiden analyysissä. Tarkastelen kohdeteosteni maskuliinisuuksia keskittymällä teoksissa esiin nouseviin miehen malleihin, rooleihin ja odotuksiin sekä seksuaalisuuteen ja suhteisiin teoksen naisiin. Samoin tutkin teoksessa esitettyä naiseutta, naisen rooleja kuten äitiyttä, ja naisten suhdetta valtaan.</p> <p>Tutkielmani tuloksissa havaitsin perinteisten sukupuolirajojen rikkomisen olevan teoksen henkilöahmoille mahdollista, mutta haastavaa. <i>Minä, Katariinan</i> naiset representoivat vahvoina ja moniulotteisina hahmoina, jotka kapinoivat heille asetettuja sukupuolirooleja vastaan. <i>Minä, Katariinassa</i> sukupuoli näyttäytyy kokoelmana piirteitä, joita sekä naiset että miehet toteuttavat vaihtelevasti. Teoksen naisista löytyy sekä perinteisiä, äidillisiä naishahmoja että naiseuden piirteitä vaihtelevasti toteuttavia, maskuliinisia naisia. Teoksen miehet eivät ole vain hegemonisen maskuliinisuuden toteuttajia, vaan erityisesti Pietarissa näkyy miesfeminiinisyttä.</p>	
Asiasanat – Keywords Sukupuoli, representaatio, maskuliinisuus, feminiinisyys, naisuus	
Säilytyspaikka – Depository Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto; Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	TUTKIMUSASETELMA	6
2.1	Tutkimusaineiston esittely	7
2.2	Tutkielman rakenne	8
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	10
3.1	Sukupuolen representaatio	10
3.2	Hegemoninen maskuliinisuus	11
3.3	Naiseuden performanssi.....	13
3.4	Naiset hegemonisessa maskuliinisuudessa	16
4	KATARIINA SUUREN MIEHET	18
4.1	Aviomies Pietari	18
4.2	Rakastaja Platon Zubov	32
4.3	Uskollinen ystävä Leon Denikin.....	37
5	NAISET <i>MINÄ, KATARIINASSA</i>	40
5.1	Katariina Suuri	40
5.2	Keisarinna Elisabet	45
5.3	Sisarellinen Aleksandra Denikin	48
5.4	Muut naishahmot	50
6	PÄÄTÄNTÖ	53
	LÄHTEET	60

1 JOHDANTO

Finlandia-palkintolautakunta perusteli Laila Hirvisaaren *Minä, Katariinan* palkintoehdokkuutta vuonna 2011 seuraavasti:

Historiallisten romaanisarjojen kirjoittajana valtavan tietomäärän ja paikallistuntemuksen hankkinut Laila Hirvisaari on kirjoittanut uransa kunnianhimoisimman ja ehkä myös henkilökohtaisimman teoksen. Kuvatessaan Venäjän juonittelevaan hoviin miltei lapsena kihlatun saksalaisen prinsessan raskaita vuosia epäluuloisen ja tasapainottoman anopin tyrannoimana, paikoin karmeissa oloissa ja hengenvaarassa kirjailija lainaa muistelijan äänen vuosikymmeniä vanhemmalle Katariinalle, jonka tekemisiä ja tekemättä jättämissä luotetuin ystävä kommentoi. Viimeisen sanan saa kuitenkin aina Katariina itse, nainen joka otti elämänsä omiin käsiin ja nousi Venäjän yksinvaltiaaksi. Rakenne toimii mestarillisesti. Minä, Katariina on suomalaisen historiallisen romaanin huippuja.

[\(www.kirjasaatio.fi/palkinnot/finlandiaehdokkaat2011/\)](http://www.kirjasaatio.fi/palkinnot/finlandiaehdokkaat2011/)

Pro gradu tutkielmani käsittelee Hirvisaaren vuonna 2011 ilmestynyttä romaania *Minä, Katariina*. Kiinnostuin Hirvisaaresta hänen saatuaan runsaasti julkisuutta vuoden 2011 Finlandia-palkintoehdokkuuden myötä. Romaania kutsuttiin arvosteluissa mm. ”aikuisten prinsessasaduksi”¹. Pro gradu -tutkielmani aihetta pohtiessani pidin *Minä, Katariinan* naiskuvan ja yleisemmin sukupuolten representaatioiden tutkimista kiinnostavana aiheena. Aihevalintani on mielestäni perusteltu, sillä Hirvisaaren tuotantoa on tutkittu hyvin vähän, varsinkin sen laajuuteen nähden. Pysin tutkimuksellani ainakin osittain korjaamaan tätä tilannetta.

Ihonen (1996) on kirjoittanut Laila Hietamiehen (nyk. Hirvisaari) historiallisista romaaneista artikkelissaan ”Eläytymisen velhous”. Raunio (2009) on tutkinut Hietamiehen teoksia pro gradu -tutkielmassaan *Parisuhdekuvausta Laila Hietamiehen Lappeenranta-sarjassa*. Vetri ja Turunen (2003) ovat tutkineet Laila Hietamiehen julkisuuskuvaa artikkelissaan ”Rohkenen kirjoittaa teille: huomioita Laila Hietamiehen julkisuuskuvasta ja lukijasuhhteista”. Laatokka-sarjaa on tutkittu Hirvisaaren tuotannosta eniten. Merivirta (2001) on gradussaan tutkinut sen suomalaisuutta ja venäläisyyttä ja Huusko (2001) on tutkimuksessaan ”Taidetta vai viihdettä? Tutkimus Laila Hietamiehen Laatokka-sarjasta” tarkastellut romaanien viihteellisyyttä. Yhtäkään

¹ www.kirjaseuranta.fi/Laila_Hirvisaari/Minä_Katariina

sukupuolten representaatioita koskevaa tutkimusta Hirvisaaren tuotannosta ei ole tehty, vaikka Raunion (2009) tutkielma Lappeenranta-sarjan parisuhdekuvauksesta sivuaakin omaa aihettani.

2 TUTKIMUSASETELMA

Tarkoitukseni on työssäni tarkastella Hirvisaaren teoksessa *Minä, Katariina* tuotettuja sukupuolten representaatiota. Tutkin *Minä, Katariinaa* lähiluvun metodilla.

Tutkimusongelmani on, millainen sukupuolen, sekä maskuliinisuuden että feminiinisuuden, esittämisen tapa Hirvisaaren teoksessa on. Esitetäänkö mies ja nainen toisistaan erilaisina ja jos esitetään, niin miten? Tutkin erityisesti, löytyykö *Minä, Katariinasta* sukupuolijärjestelmän rajoja rikkovaa feminiinisyttä tai maskuliinisuutta. Voivatko *Minä, Katariinan* naiset ja miehet astua alueille, joita pidetään perinteisesti toiselle sukupuolelle kuuluvina? Analysoin lähdeostani käyttäen hyväkseni erityisesti sukupuolentutkimuksen ja kriittisen miestutkimuksen teorioita.

Tutkimukseni pääpaino on sukupuolen, niin feminiinisuuden kuin maskuliinisuuden piirteiden analyysissä. Tarkastelen kohdeteosteni maskuliinisuuksia keskittymällä teoksissa esiin nouseviin miehen malleihin, rooleihin ja odotuksiin sekä seksuaalisuuteen ja suhteisiin teoksen naisiin. Samoin tutkin teoksissa esitettyä naiseutta, naisen rooleja kuten äitiyttä, ja naisten suhdetta valtaan. Teoksen henkilöahmoista löytyy useita hahmoja, jotka eivät edusta perinteistä naisen tai miehen mallia.

Katariinan ja hänen puolisonsa Pietarin suhde on romaanin keskeisiä aiheita. Pietari esitetään mahdollisimman epämiellyttävänä ja lapsellisena henkilönä, ja hypoteesini mukaan Katariina peilaa omaa naiseuttaan Pietarin epäonnistunutta mieheyttä vastaan. Vallanperimyksen kannalta ongelmallisinta on se, että Pietari ei ole kiinnostunut Katariinasta seksuaalisesti. Katariina saa kuitenkin kolme lasta, kaikki eri miehille, joista yksikään ei ole Pietari. Pietari kuvataan kaikin tavoin epäonnistuneena miehenä, mahdollisimman poikkeavana perinteisestä maskuliinisesta miehen stereotyyppistä. Toinen hypoteesini on, että teoksen vahvojen naishahmojen vastapareina *Minä, Katariinan* mieshahmot ovat heikkoja miehiä.

Kohdeaineistoni naishahmoista esiin nousee päällimmäisenä Katariinan ja hänen puolisonsa tädin Elisabetin välinen valtataistelu. Katariina halveksii ja pelkää Elisabetia, mutta alkaa vähitellen muistuttaa tätä yhä enemmän. Elisabet oli itse noussut valtaistuimelle vallankaappauksen avulla, ja ikään kuin näyttää omalla esimerkillään,

että Katariinastakin voi olla hallitsijaksi. Elisabet toimiikin siis mielenkiintoisena ristiriitaisen esikuvan kaltaisena hahmona *Minä, Katariinassa*. Elisabet kuvataan naiseuden normista poikkeavana naisena, jonka käytöksessä on useita maskuliiniseksi käsitettäviä piirteitä. Hän saa raivokohtauksia, juopottelee ja on seksuaalisesti hyvin aktiivinen useiden rakastajien kanssa. Nämä naiseuden rajanylitykset ovat asioita, joihin perehdyn tarkemmin tutkimukseni analyysiosassa. Perinteisempiä naisen rooleja tutkimuksessani edustavat Katariinan ystävät Fanny ja Aleksandra sekä hänen äitinsä Johanna.

2.1 Tutkimusaineiston esittely

Laila Hirvisaaren *Minä, Katariina* kertoo alun perin saksalaisen Katariinan II:n noususta Venäjän keisarinnaksi ja itsevaltiaaksi. Romaani kuuluu historiallisen romaanin genreen. Laila Hirvisaari kertoo *Minä, Katariinan* jälkisanoina, ettei ole kirjoittanut tutkimusta eikä elämäkertaa vaan romaanin, jonka päähenkilö on saksalainen prinsessa josta kasvoi venäjän keisarinna. Teokseen on otettu virikkeitä ja taustatietoja monista eri teoksista. (Hirvisaari 2011, 607.)

Romaani alkaa jo iäkkään keisarinna Katariinan kaatuessa portaissa. Loukkaantuminen saa hänet ajattelemaan testamenttiaan, ja hän päättää sanella muistelmansa hoviherralleen ja ystävälleen Leon Denikinille. Alun jälkeen kerronnan aikataso vaihtelee keisarinna Katariinan ja Leonin välisen vuoropuhelun ja Katariinan muisteleman nuoruuden välillä. Leon kyseenalaistaa Katariina päätöksiä ja kritisoi tämän persoonaa. Molemmat aikatasot kerrotaan ensimmäisessä persoonassa Katariinan näkökulmasta.

Katariina on lapsena poikkeuksellisen itsepäinen poikatyttö. Hän kasvaa lapsuutensa Saksassa Stettinissä äitinsä Anhalt-Zerbstin ruhtinattaren Johannan linnassa. Jo lapsena hänellä on runsaasti erimielisyyksiä äitinsä kanssa siitä, millainen käytös on tytölle sopivaa. Katariina rikkoo aatelissuvun tytölle asetettuja vaatimuksia ratsastamalla hajareisin naistensatulan sijaan ja repimällä vaivalla tehdyt kampauksensa auki.

14-vuotiaana Katariina kihlataan Venäjän suuriruhtinas Pietarin kanssa ja hän joutuu luopumaan kotimaastaan, entisestä nimestään Sofiasta, perheestään ja uskonnostaan. Venäjällä hänelle annetaan uusi identiteetti, hänestä tulee Katariina, tulevan suuriruhtinaan Pietarin puoliso. Keisarinna Elisabet ei salli Katariinan isän tulevan Venäjälle, joten Katariinan äiti lähtee tyttärensä mukaan jättäen Katariinan nuoremmat sisarukset lastenhoitajien hoiviin.

Järjestetty avioliitto paljastuu Katariinalle kuitenkin suureksi pettymykseksi, sillä Pietari ei ole kiinnostunut Katariinasta seksuaalisesti. Tämä aiheuttaa hovissa suuren ongelman, koska Katariinan tehtävänä on tuottaa perillinen. Keisarinna Elisabetin luvalla Katariina ottaa itselleen rakastajia, joille synnyttää yhteensä kolme lasta. Keskimäinen tytär Anna menehtyy nuorena, mutta kaksi poikaa, Paavali ja Aleksanteri, jäävät eloon. Katariina ei kuitenkaan saa kasvattaa itse lapsiaan, vaan keisarinna Elisabet ottaa Paavalin ja Annan kasvatettavakseen välittömästi näiden syntymän jälkeen. Kolmannen lapsensa Aleksanterin Katariina synnyttää salaa Elisabetin kuoleman jälkeen ja antaa hänet ystävänsä Aleksandran kasvatettavaksi.

Hovissa Katariina elää jatkuvassa pelon ilmapiirissä. Ailahtelevan keisarinna Elisabetin hovissa Katariinan on jatkuvasti turvattava itselleen pakotie murhayritysten varalta. Pietari kääntyy Katariinaa vastaan ja uhkaa sulkea tämän luostariin voidakseen mennä naimisiin suosikkinsa Jelizavetan kanssa. Keisarinna Elisabetin ikääntyessä Katariina ymmärtää, että hän ei halua hallita miehensä Pietarin rinnalla. Hän alkaa suunnitella vallankaappausta itselleen uskollisten upseerien ja aatelisten avulla. Keisarinna Elisabetin kuollessa Katariina viimein kaappaa vallan kannattajiensa avulla, ja Pietari suljetaan vankeuteen, jossa hän pian kuolee. Katariina kruunataan Venäjän keisarinnaksi ja itsevaltiaaksi. Katariinan nuoruuden kertomus kulkee jatkuvasti takaumina iäkkään Katariinan kertoessa elämäntarinaansa ystävälleen Leon Denikinille.

2.2 Tutkielman rakenne

Tutkielmani johdatteluvien lukujen 1 ja 2 jälkeen aloitan kertomalla luvussa 3 tutkielmani teoreettisesta viitekehyksestä. Luvussa 4 analysoin *Minä, Katariinan*

mieshahmojen representaatiota. Luvussa 5 keskityn teoksen naishahmoihin. Luvussa 6. esittelen tutkimustulokseni ja jatkotutkimusaiheeni.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Sukupuolen representaatio

Stuart Hallin mukaan representaatio on merkitysten tuottamista käsitteille kielen kautta (Hall 1997, 17, 28). Se on asian, ihmisen tai ilmiön esittämistä tietynlaiseksi (Herkman 2001, 219). Representaatio sekä esittää että edustaa jotakin, joka tulee läsnä olevaksi ja saa merkityksensä vain representaatioiden kautta (Väliverronen 1998, 19).

Representaatiossa on kyse jonkin asian merkityskellistamisestä ja ymmärrettäväksi tekemisestä suhteessa muihin representaatioihin. Tällä tavoin olemassa olevat representaation muodot paitsi mahdollistavat sanomisen, myös määrittävät sitä, mitä voidaan sanoa ja esittää. (Koivunen 1996, 210.)

Representaation tuottaja käyttää valtaa esittää ja luokitella asioita tietyllä tavalla (Hall 1999, 193). Tätä representaatioiden ja vallan toisiinsa kietoutumista kuvataan representaation politiikan käsitteellä. Sillä viitataan representaatioiden tuottamien ideologisten näkökantojen vallitsevuudesta käytävään kamppailuun. Tämä tarkoittaa hegemonisten arvojen ja merkitysten vahvistamista tai niiden vastustamista ja horjuttamista (Hall 1999, 140). Tällöin maskuliinisuuden ytimen muodostavat sellaiset piirteet, jotka liittyvät ainoastaan miehiin eivätkä koskaan naisiin, ja feminiinisuuden toisinpäin. Mieheys nähdään ei-naiseutena ja naiseus ei-mieheytenä (Rojola 1996, 161). Se mitä toinen sukupuoli on, kertoo siitä, mitä toinen ei voi olla: sukupuoli on siis rajanvetoa.

Pohdin representaation käsitteen avulla siis sitä, mitä sukupuoli ja seksuaalisuus ovat ja saavat olla (Ojajärvi 1998, 173; Lehtonen 1995, 46). Sukupuolen esityksiä tarkasteltaessa representaatio on keskeinen käsite ja liittyy ajatukseen sukupuolen diskursiivisesta rakentumisesta (Ojajärvi 1998, 173). Feministisessä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten ja millaista sukupuolta representaatioilla tuotetaan, uusinnetaan ja muokataan. Tutkielmassani ymmärrän sukupuolen Judith Butlerin teorian mukaan sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona (gender). Sukupuolta ei feministisessä tutkimuksessa pidetä itsestään selvänä ja luonnollisena rakennelmana, vaan sukupuolta tuotetaan ja luodaan uudelleen arjen käytännöissä ja erilaisissa

representaatioissa. Kiinnostus representaatioihin on suunnannut feministisen tutkimuksen painopisteen ”oikeiden” sukupuolikuvien tarkastelusta siihen, miten ja millaista sukupuolta representaatioilla tuotetaan ja muokataan (Ojajärvi 1998, 173).

Kulttuuriset representaatiot Nainen ja Mies luovat odotuksia sukupuolesta eli siitä, millaisia meidän tulisi olla naisina ja miehinä. Ideaaleina ovat kuitenkin aina saavuttamattomia ihanteita. Naisen ja Miehen ideaaleja ei voida kuitenkaan pitää rinnakkaisina ja samanarvoisina, sillä ideaaleilla on keskinäinen hierarkia, jossa nainen on aina toinen. (Nikunen 1996, 17.) Normit Nainen ja Mies ovat aina tietyn kulttuurin muuttuvia tuotteita (Nikunen 1996, 19). De Lauretisin mukaan historialliset, todelliset naiset muokkaavat omaa identiteettiään kulttuurisen ideaalin naisideaalin representaatioiden mukaan (De Lauretis 1987, 6).

Feministinen tutkimus on kiinnostunut sukupuoleen liittyvästä vallan kysymyksestä, eli siitä, kuka määrittelee sukupuolen ja millä tavoin. Teresa de Lauretis (1987, 3) esittää, että sosiaalinen sukupuoli on representaatio ja sosiaalisen sukupuolen representaatio on samalla sen konstruomisesta. Sukupuolen representaatiot konstruoivat sukupuolta eli tuottavat taas uusia representaatioita siitä (Nikunen 1996, 16). Ideaalisen naisen representaation lisäksi on samoin olemassa ideaali miehen representaatio. (Karvonen 1992, 74). Myös Arto Jokinen on tarkastellut mieheyden ideaalia ja todellisia maskuliinisuuksia (ks. Jokinen 2000).

3.2 Hegemoninen maskuliinisuus

Alun perin hegemonisen maskuliinisuuden termi tulee Antonio Gramscilta, ja käsitteenä se viittasi hallitsemiseen ja ylivaltaan valtioiden välisissä suhteissa. Arto Jokisen mukaan on tärkeää ymmärtää maskuliinisuus sosiaalisten suhteiden rakenteeksi, ei rooliksi. Maskuliinisuutta ja feminiinisyttä sekä miesten ja naisten välisiä ja miesten keskinäisiä suhteita voi tarkastella hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen kautta. Jokisen (2000, 215) mukaan hegemonisessa maskuliinisuudessa yhdistävä nimittäjä on valta. Tietyllä miesluokalla on johtava ja hallitseva asema suhteessa naisiin ja miesten enemmistöön. Miesten keskinäisissä suhteissa vallitsee hierarkia. Hegemoninen maskuliinisuus siis rakentuu suhteessa naisiin ja alempiin maskuliinisuuksiin (Connell

1993, 186). Jokinen (2000, 217) tiivistää hegemonisen eli vallalla olevan maskuliinisuuden viiteen ideaaliin, jotka miehen tulisi pyrkiä täyttämään.

1. Mies on fyysisesti voimakas, ja hän on fyysiseltä kooltaan naista suurempi.
2. Mies menestyy yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti. Hän kykenee elättämään perheensä, ja hänellä on poliittista tai sosiaalista valtaa.
3. Mies on luonteeltaan vakaa ja järkkymätön, mikä ilmenee päättäväisyytenä, kriisitilanteiden hallintana ja rationaalisuutena.
4. Mies kykenee puolustamaan itseään, naistaan, lapsiaan, omaisuuttaan ja yhteisöään sekä henkisiltä että fyysisiltä hyökkäyksiltä.
5. Mies on synnynnäisesti heteroseksuaali. Rakastajana hän on väsymä puurtaja.

(Jokinen 2000, 210.)

Jokisen mukaan ei ole olemassa mitään psykologista, sosiaalista tai fyysistä piirrettä, joka esiintyisi kaikissa eri miehissä ja jonka voisi nimetä maskuliinisuudeksi.

Maskuliinisuudessa itsessään ei ole substanssia, perustaa, joka tuottaisi maskuliinisuuden. Jostain tulee maskuliinista, kun se nimetään sellaiseksi. Yhden maskuliinisuuden sijaan miestutkimuksessa, yleensä puhutaan useista maskuliinisuuksista. (Jokinen 2000, 210.) Tarkastelen kohdeteokseni mieshahmoja suhteessa näihin maskuliinisuuden ideaaleihin piirteisiin. Työni analyysiosassa käsittelen sitä, ketkä *Minä*, *Katariinan* miespuolisista henkilöistä onnistuvat parhaiten miehen ideaalin täyttämässä.

Kriittisen miestutkimuksen avulla pyritään selvittämään sitä, kuinka maskuliinisuus ja valta kietoutuvat suhteessa eri sukupuoliin ja erilaisiin sukupuolisuuksiin. Tästä näkökulmasta maskuliinisuuden käsitettä ei voida nähdä yhtenä luokkana tai kategoriana, vaan se täytyy nähdä moninaisena kenttänä, jossa intersektionaaliset erot risteävät ja vaikuttavat sukupuolisuuden kokemiseen ja hierarkkiseen sijoittumiseen. (Van Hoven & Hörschelmann 2005, 8.) Jorma Sipilä esittää artikkelissaan ”Miestutkimus - säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa” (Sipilä 1994, 20), että maskuliinisuuksia on useita, ja osa, kuten naismaiset tai homomiehet, ovat esimerkkejä alistetuista miehisyyksistä. Epäonnistuminen maskuliinisen ideaalin täyttämässä aiheuttaa miehessä häpeän ja epäonnistumisen tunteen. Tarkastelen,

löytyykö *Minä, Katariinan* mieshahmoista tällaista piirrettä, mikäli he epäonnistuvat maskuliinisuuden ideaalin täyttämässä.

3.3 Naiseuden performanssi

Vaikka maskuliinisuus yhdistetään kulttuurisesti usein miessukupuoleen, ei maskuliinisuudella ole aina yhteyttä miehiin, vaan myös naiset performoivat ja tuottavat maskuliinisuutta (Van Hoven & Hörschelmann 2005, 8). Työssäni tutkin erityisesti keisarinna Elisabetin maskuliinisia piirteitä.

Sukupuolittumisen käsittelyssä hyödynnän jälkistrukturalististen feministiteoreetikoiden, ennen kaikkea Judith Butlerin, teorioita. Siinä missä Foucault'n tutkimus painotti seksuaalisuutta keskeisenä vallan alueena, Judith Butler laajensi näkemyksen koskemaan sukupuolta. (Saresma, Rossi & Juvonen 2010, 86.) Performatiivisessa sukupuolikäsityksessä sukupuolta ei kiinnitetä mihinkään alkuperään, esimerkiksi biologiseen ruumiiseen, vaan Butler esittää, että myös tietomme biologisesta ruumiistamme on olemassa vain osana kulttuuriamme. Performatiivinen sukupuoli on tekoja, jatkuvaa, toistuvaa ruumiillista ja kielellistä tekemistä ja esittämistä. Teot, eleet ja halut luovat illuusion siitä, että olisi jonkinlainen ydinmieheys tai naiseus. Tätä illuusiota pidetään diskursiivisesti yllä, jotta pakollinen, uusintava heteroseksuaalinen matriisi saisi säädelyä seksuaalisuutta. (Butler 1990, 136)

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat paitsi ihmisiin liittyviä määreitä, ominaisuuksia tai niiden kokonaisuuksia, myös suhteita, kuten valtasuhteita, hierarkioita ja järjestelmiä. (Saresma, Rossi & Juvonen. 2010, 22). Seksuaalisuuden puolestaan voi mieltää sukupuoleen olennaisesti kietoutuvana valtasuhteen erityismuotona. Filosofi ja historioitsija Michael Foucault'n ansiosta seksuaalisuutta on alettu tutkimuksessa tarkastella nimenomaan erilaisten vallan muotojen mahdollistamana ja rajaamana (Saresma, Rossi & Juvonen 2010, 22).

Seksuaalisuutta ei siis ole ”luonnostaan”, vaan olemassa on vain seksuaalisuudeksi kutsuttu ilmiö, jota tuotetaan jatkuvasti erilaisen kielenkäytön avulla. Seksuaalisuutta on tietenkin ollut inhimillisenä kokemuksena yhtä kauan kuin ihmisiä, mutta seksuaalisuus

tuon kokemuksen kielellisenä hahmotelmana on vain runsaan sadan vuoden ikäinen. Mikään diskurssi ei myöskään yksinään ”itseriittoisesti” riitä konstruoimaan todellisuutta, vaan merkityksellistävät systeemit määrittävät suhteessa toisiinsa jolloin esimerkiksi heteroseksuaalisuutta ei ymmärretä ”heteroseksuaalisuudeksi”, ellei sille vastapainoksi ole ”homoseksuaalisuutta” (Pulkkinen 2000, 51).

Sukupuolen performatiivisuuden käsite on mielestäni erittäin osuva *Minä, Katariinan* analyysiin, sillä molemmat romaanit sisältävät runsaasti naiseuden performatisointia; vaatteiden, korujen ja asusteiden kuvausta, kielen tasolla henkilöahmojen paheksuntaa siitä, mikä on naisellista ja hallitsijalle sopivaa tai sopimatonta. Ikääntyvä Katariina pelkää vanhenemisen tuomaa naiseuden menetystä ulkonäkönsä rapistuessa ja on huolissaan valta-asemansa muuttumisesta ulkoisen viehätysvoimansa vähetessä.

Performatiivinen sukupuoli on tekoja, jatkuvaa, toistuvaa ruumiillista ja kielellistä tekemistä ja esittämistä. Performatiivisuus merkitsee sitä, että sukupuolitettu ruumis on esityksellinen, ja sillä ei ole ontologista statusta irrallaan teoista. Teot, eleet, artikuloitut halut jne. luovat illuusion siitä, että olisi jonkinlainen ydinmieheys tai naiseus. Tätä illuusiota pidetään diskursiivisesti yllä, jotta pakollinen, uusintava heteroseksuaalinen matriisi saisi säädelyä seksuaalisuutta. (Butler 1990, 136.) Sukupuolella ei siis ole alkuperää tai subjektin sisimmästä kumpuavaa ydinsukupuolta, vaan se muodostuu aina diskurssissa.

Butlerin keskeinen väite siitä, ettei ole olemassa mitään ”luonnollista” ydinsukupuolta, eroaa varsin selvästi siitä, miten sukupuoli yleisesti ymmärretään. Vallitsevan kulttuurisen ymmärryksen mukaan sukupuoli muodostuvat sukuelimien, aivojen, geenien ja hormonien erilaisuudesta (Lehtonen 1995, 25). Butlerin mukaan sukupuoli näyttäytyy heteroseksuaalisen normin muovaamana instituutiona, joka pyrkii sääntelemään sen rajoja koettelevia muita seksuaalisuuden ilmaisuja. Sukupuolena ”oleminen” ei siis ole perusta vaan normatiivinen rakennelma. (Ojajärvi 2004, 258.). Sukupuolen tekeviä ja esittäviä eleitä on lukemattomia, aina puheesta ruumiin muokkaamiseen ja kävelytyylistä tunneilmaisuihin. (Pulkkinen 2000, 52–53.)

Butler laajentaa performatiivisuuden käsittämään sanojen lisäksi eleet, asemat ja muut ajateltavissa olevat sukupuolittamisen käytännöt. Performatiivisuus on tuottavaa

suorittamista, se ei vain väitä ja kuvaa todellisuutta, vaan samalla myös tuottaa jonkin teon. Sukupuolta esittäessä tehdään samalla selväksi se, mitä pidetään sukupuolena. (Ojajärvi 2004, 259.)

Koska tarkastelen sukupuolta kokonaisuutena, kiinnitän huomiota naisen ja naiseuden esittämisen lisäksi siihen, kuinka kohdeteoksissani esitetään miehiä ja maskuliinisuutta. Maskuliinisuuden määritelmät muodostuvat yleensä vain maskuliinisina pidettyjen ominaisuuksien kuvauksesta. Näiden ominaisuuksien katsotaan erottavan sen feminiinisyydestä, sillä maskuliinisuus ja feminiinisyys rakentuvat toistensa vastakohtina. Maskuliinisuuteen eivät kuulu feminiinisiksi määritellyt piirteet, joita ovat mm. yhteisöllisyys, emotionaalisuus ja empaattisuus. Maskuliinisuus ja feminiinisyys ymmärretään toistensa vastakohtiksi niin, ettei maskuliinisuuteen sekoitu mitään feminiinisyydestä. (Jokinen 2010, 128–129)

Maskuliinisuuden kulttuuriset ideaalit ovat Lehtosen (1995, 33) mukaan nimenomaan ideaaleja. Tarkastelen tutkimusaineistoni mieshahmoja suhteessa näihin ideaaleihin. Työni analyysiosassa käsittelen Arto Jokisen esittämää maskuliinisuuden ideaalia ja sitä, ketkä hahmoista onnistuvat parhaiten sen piirteiden täyttämässä. Kriittisen miestutkimuksen avulla pyritään selvittämään sitä, kuinka maskuliinisuus ja valta kietoutuvat suhteessa eri sukupuoliin ja erilaisiin sukupuolisuuksiin. Tästä näkökulmasta maskuliinisuuden käsitettä ei voida nähdä yhtenä luokkana tai kategoriana, vaan se tulee nähdä moninaisena kenttänä, jossa intersektionaaliset eronteot risteävät ja vaikuttavat sukupuolisuuden kokemiseen sekä hierarkkiseen sijoittumiseen. (Van Hoven & Hörschelmann 2005, 8, 10–11.)

Maskuliinisuuksia tarkasteltaessa voidaan vertailla maskuliinisuuden ja feminiinisuuden välistä rajanvetoa sukupuolten välisissä eroissa sekä eroissa sukupuoliluokan sisällä. Vaikka maskuliinisuus yhdistetään kulttuurisesti usein miessukupuoleen, ei maskuliinisuudella ole aina yhteyttä miehiin, vaan myös naiset performoivat ja tuottavat maskuliinisuutta (Van Hoven & Hörschelmann 2005, 8).

3.4 Naiset hegemonisessa maskuliinisuudessa

Vaikka naisten keskuudessa ei ole hegemonista feminiiniteettiä, naiset määrittyvät kuitenkin suhteessa hegemoniseen maskuliinisuuteen. Naisten keskuudessa ei ole sellaista feminiinisuuden muotoa, jolla olisi samanlainen asema kuin hegemonisella maskuliinisuudella miesten joukossa, sillä erilaisilla feminiinisyksillä ei ole samanlaista painetta alistaa toisia feminiinisuuden muotoja (Connell 1993, 183, 187). Gordonin ja Lahelman (1998, 321) mukaan tällaisen hegemonisen feminiiniteetin puuttuminen selittyy sillä, ettei feminiinisuuden sisälly valtaa samalla tavalla kuin maskuliinisuuteen. Tästä seuraa myös se, että naisten keskinäinen vuorovaikutus ei ole yhtä hierarkkista kuin miesten, eikä siihen kuulu samalla tavalla valtataistelua. Naisten on helpompaa toteuttaa sekä feminiinisiä että maskuliinisiä toimintamuotoja kuin miesten.

Jokisen (2000, 218) mukaan naiset voivat sopeutua maskuliinisuuden hegemoniaan kahdella tavalla. Ensinnäkin he voivat mukautua patriarkaalisiin odotuksiin valiten tehostetun feminiinisuuden tai perinteisen äidin roolin. Naisen toinen mahdollisuus on omaksua hegemonisen maskuliinisuuden arvot, asenteet ja käyttäytymistavat ja olla kovempi kuin yksikään mies, jonka kanssa hän kilpailee. Tällöin naisen on mahdollista saada maskuliiniseksi miellettyä taloudellista tai poliittista valtaa. Tällaiset naiset ovat Jokisen (1999, 19) mukaan ”sopivasti uudenolaisia miehiä”. Naiset voivat myös olla kokonaan sopeutumatta hegemoniseen maskuliinisuuteen. (Jokinen 2000, 219.)

Hegemonisessa maskuliinisuudessa on keskeistä valta. Jokinen (2000, 215–217) pitää valtaa syynä, joka saa miehet tukemaan hegemoniaa. Vaikka miehet eivät pystyisi täyttämään kaikkia maskuliinisuuden ideaaleja, he hyötyvät hegemoniasta saamalla sukupuoleen perustuvaa valtaa ja naista paremman aseman yhteiskunnassa. Valta voi olla taloudellista, poliittista, sosiaalista tai fyysistä. Hegemonisen maskuliinisuuden alistetuilla miehillä on hyvin vähän tai ei lainkaan valtaa ja siihen liittyviä merkkejä, mutta vaikka mies olisi huonossa asemassa miesten välisessä hierarkiassa, hän voi ainakin hallita lähipiiriään fyysisen väkivallan avulla. Näkyvimmit hegemonisen

maskuliinisuuden edustajat eivät kuitenkaan ole välttämättä niitä, joilla on eniten valtaa.
(Connell 2003, 77.)

4 KATARIINA SUUREN MIEHET

4.1 Aviomies Pietari

”Hän ei ollut sankarini, vaikka olikin aviomieheni.”

(Hirvisaari 2011, 164.)

Teoksen kiinnostavimpia mieshahmoja on Katariinan puoliso Pietari. Mieheksi Pietari on äärimmäisen epämaskuliininen. Mitä enemmän mies täyttää maskuliinisia määreitä, sitä enemmän hän on mies ja miehenä arvokas. (Jokinen 2010, 129) Sipilä (1994, 22) esittää hegemonisen maskuliinisuuden koostuvan neljästä normista, jotka ovat fyysinen voimakkuus, yhteiskunnallinen menestys, kyky puolustaa itseään ja yhteisöään ja kyvykyys heteroseksuaalisena rakastajana. Tarkastelen tässä luvussa, täyttääkö Pietari yhtäkään näistä normeista.

Pietari on syntynyt valta-asemaan, mutta hänen käytöksensä on hovin normien vastaista. Pietari leikkii vielä aikuisena miehenäkin nukeilla eikä kiinnostu puolisostaan Katariinasta seksuaalisesti. Pitkästä avioliitostaan huolimatta he eivät saa yhteisiä lapsia, mutta Pietarilla on kuitenkin muutamia rakastajattaria. Hän käyttäytyy kuin hullu ja on äärimmäisen epäsiisti, hän ei välitä ulkonäöstään eikä suostu käymään kylvyssä. Jokisen mukaan (Jokinen 2000, 210) mieheen kohdistuu paineita täyttää ideaalimaskuliinisuuden vaatimukset. Ideaalimaskuliinisuus on kuitenkin vain abstrakti tavoite, jonka saavuttaminen ei ole mahdollista.

Katariinan kohdatessa Pietarin ensimmäisen kerran Pietari kuvaillaan hinteläksi ja ohutääniseksi. Mikään hänessä ei vastaa Katariinan toivomusta tulevan miehensä olemuksesta, vaan hän vaikuttaa jääneen lapsen tasolle. Pietarin voi nähdä monilta piirteiltään hegemonisen maskuliinisuuden ulkopuolelle tai sen laidoille, alistettuun maskuliinisuuteen kuuluvaksi. Kuitenkin Pietarin tehtävänä olisi saada Katariina raskaaksi ja näin tuottaa perillinen Venäjän suuriruhtinaskunnalle. Tavatessaan Pietarin

ensimmäisen kerran Katariina on pettynyt, koska tuleva aviomies ei vastaa hänen toiveitaan.

Näin edessäni laihan ja kalpean pojan, jolla oli pitkänomaiset kasvot. Hänellä oli vaalea tukka, joka roikkui rasvaisena päätä pitkin. Silmät olivat ulkonevat, suu oli velto, piirteet kuin valahtaneet. Kun hän aukaisi suunsa, hän puhui kimeään pistävällä äänellä ja väänteli suutaan kuin hänellä olisi ollut kouristuksia.

(Hirvisaari 2011, 86.)

Laihuus, kalpeus ja ohut ääni ovat piirteitä, jotka yleisesti yhdistetään naisellisuuteen. Naiselliset eleet ovat Heikkisen mukaan vastenmielisiä, koska niitä käyttävä mies luopuu syntymäoikeutenaan saamastaan vallasta (Heikkinen 1994, 94). Sipilän (19994, 23–24) mukaan miehet voivat muokata hegemonista maskuliinisuutta omaksumalla uusia maskuliinisuuden malleja. Homoseksuaalin Pietarin voi nähdä edustavan alistettua maskuliinisuutta, mutta toisaalta myös uudenlaisen maskuliinisuuden edustajana. Hän on Venäjän suuriruhtinas ja siten *Minä, Katariinan* mieshahmoista poliittisesti ja taloudellisesti voimakkaimmassa asemassa. Parisuhteessaan hänen puolisonsa Katariina kuitenkin osoittaa useaan otteeseen olevansa valta-asemassa sukupuolestaan huolimatta.

Pietari muuttuu yhä vastenmielisemmäksi ja ulkonäöltään groteskimmaksi sairastettuaan kaksi isorokkoa. Katariina järkyttyy nähdessään hänet pitkän eron jälkeen. Ennen sairastumistaan Pietari oli laiha, ja hänet kuvattiin epämiellyttävän näköiseksi, mutta sairautensa jälkeen hän on muuttunut hirviömäisen rumaksi ja arpiseksi. *Minä, Katariinan* loistokkaassa, kauneutta ja ulkonäköä korostavassa hovimiljöössä Pietarin rumuus saa korostetun aseman hänen hahmonsa määrittäjänä.

Suuriruhtinas Pietari oli hirvittävän ruma. Hänen kasvonsa oivat täynnä arpia ja rupia, pois leikatun tukan tilalla oli peruukki, joka oli liian suuri ja putosi miltei silmille hänen päässään. Kasvot olivat muuttuneet entistä kapeammiksi, arvet punoittivat ja iho niiden ympärillä oli harmaata. Silmät olivat syvällä kuopissaan. Vaatteet roikkuivat hänen yllään kuin variksenpelättimellä, hän hymyili typerää hymyä. Sitä paitsi hän haisi pahalta, hänestä lähti jokin hapan haju, se tuntui hänen hengityksessään.

(Hirvisaari 2011, 138.)

Rumuutta voi pitää maskuliinisena piirteenä, mutta *Minä, Katariinan* hovimiljöössä myös miehet ovat ulkonäöltään huoliteltuja. Asemaa korostetaan siisteillä, hyvin istuvilla ja laadukkailla vaatteilla, ja Pietari poikkeaa tästä miehisyyden normista. Häiden lähestyessä Katariina keskustelelee Pietarin tädin Elisabetin kanssa ja kertoo tulevan miehensä ulkonäköä kohtaan tuntemastaan inhosta. Elisabet on samaa mieltä Katariinan kanssa, hän ei voi käsittää sisarenpoikansa käytöstä eikä ulkonäkönsä laiminlyöntiä. Elisabet pyytää, ettei Katariina hylkäisi heitä, vaikka hänen tuleva aviomiehensä on kaikkea muuta kuin mitä Venäjän suuriruhtinaalta odotetaan. Lapseton keisarinna Elisabet katuu sitä, että antoi perimysoikeuden sisarensa pojalle tapaamatta tätä ja tutustumatta Pietarin persoonaan ensin. Hän pelkää Pietarin saattavan koko maan häpeään olemuksellaan.

—Hänen ulkomuotonsa on aika järkyttävä, Madam. Arvet hänen kasvoissaan rumentavat häntä entisestään. Eilen hän raaputti myös nilkkojaan. Mahtaako niitä kutittaa? Hän raaputtaa kaiken aikaa... Onko se tapa? Hän on niin laiha, ja silmätkin...

—Lapseni, hän näyttää hirviöltä.

(Hirvisaari 2011, 149.)

Hääpäivänään Katariina kohtaa Pietarin heidän kävellessään alttarille. Hääkirkon loisto ja Katariinan yksityiskohtaisesti kuvailtu hääpuku luovat voimakkaan vastakohtan Pietarin epäsiisteydelle. Pietari kieltäytyy itsepäisesti kylpemästä, häntä ei ole saatu uhkailtua käymään kylvyssä edes hääseremoniaa varten. Hän ”saa kohtauksen” ja itkee kuin lapsi, kun hänet yritetään saada saunaan. Voimakkaan tahdon voisi tulkita maskuliinisuuden osoitukseksi, mutta Pietari vain tekee itsestään naurettavamman puolisonsa ja muiden hovin naisten silmissä.

Mutta kaiken tämän loiston keskellä suuriruhtinas oli kuin klovnin, silmät tuijottivat, kasvot olivat ilmeettömät, ja hän nyki kaulaansa hermostuneena. Hiukset hapsottivat pesemättöminä, hän haisi lialta, häntä ei ollut saatu kylpyyn edes uhkailemalla.

(Hirvisaari 2011, 156.)

Katsoessaan Pietaria silmiin hääkirkon alttarilla Katariina näkee tämän ihailevan katseen. Pietarilla kuvataan olevan ”miehekäs hyväksymisen ilme”. Katariinan kauneus

ja naisellisuus saa Pietarin olemuksessa hetkellisesti esiin miehekkään piirteen, ihailun puolisonsa kauneutta kohtaan. Katariina näkee Pietarin miehekkyiden oman naiseutensa kautta. Keskeistä on Katariinan kauneus, joka tuo esiin miehekkään piirteen Pietarissa, ihailun kaunista puolisoaan kohtaan.

Me katsoimme suuriruhtinaan kanssa toisiamme silmiin, minä muistan sen. Hänen haljakoissa silmissään oli sittenkin jollakin tavalla hyvin miehekäs hyväksymisen ilme, niin kuin olisin hänen mielestään ollut kaunis, kauniimpi kuin luulin.

(Hirvisaari 2011, 111.)

Hääkirkosta lähtiessään Pietari hämmästyttää hoviväkeä hinkkaamalla kutiavaa selkäänsä katedraalin pylväikköön. Käytös luo assosiaatioita karhuun, joka hieroo selkäänsä puunrunkoon. Vain hetkeä aikaisemmin syntynyt maskuliininen vaikutelma romuttuu ja Pietari palaa eläimelliseen olemukseensa. Pietari ei häpeä käytöstään, itsevarmuuden sijaan hän vaikuttaa kuitenkin täysin välinpitämättömältä siitä, mitä hänestä ajatellaan.

Tultuamme katedraalin pylväikköön hän teki jotain käsittämätöntä, hän pysähtyi ja hinkkasi selkäänsä pylvästä vasten nautinnollinen ilme kasvoillaan. Hovinaiset panivat käden suunsa eteen, keisarinna katsoi silmät suurina, mutta suuriruhtinas näytti huojentuneelta.

(Hirvisaari 2011, 161.)

Häyönään Katariina odottaa pettyneenä vuoteessaan, mutta Pietari on humalassa eikä saavu paikalle. Vielä vuosien päästä Katariina muistaa Pietaria kohtaan tuntemansa inhon ja kokee huonoa omaatuntoa siitä. Katariina kokee Pietaria kohtaan tuntemansa vastenmielisyyden syynä kaikkiin tuleviin vastoinkäymisiinsä. Katariina kokee epäonnistuvansa naisena, sillä hän ei kykene olemaan seksuaalisesti haluttava eikä viettelemään miestänsä.

Minulla on yhä hirveän huono omatunto. En nähnyt miehessäni mitään hyvää. En hänen ulkonäössään, en luonteessaan, en sielussa, en kasvatuksessa, en

missään! Minä olin jyrkän kielteinen häntä kohtaan, en jaksanut edes yrittää olla hänelle miellyttävä. En pystynyt koskaan viettelemään häntä, inhosin häntä. Ja siksi elämäni on ollut niin vaikeaa, ja tulee olemaan, rangaistuksena kuolemaani saakka.

(Hirvisaari 2011, 167.)

Aamuyöllä humalainen Pietari viimein saapuu tuoreen morsiamensa viereen ja sammuu. Jokisen mukaan maskuliinisuus tulee ansaita erilaisten tehtävien ja performanssien kautta (Jokinen 2000, 68). Pietari epäonnistuu hänelle asetetussa tehtävässä, hän ei kykene viemään puolisonsa Katariinan neitsyyttä häyönään eikä myöhemminkään onnistu saamaan Katariina raskaaksi heidän avioliittonsa aikana. Yksi maskuliinisuuden perusmääritelmistä on heteroseksuaalisesti viriili rakastaja (Jokinen 2000, 210). Hegemonista maskuliinisuutta edustavat miehet ovat seksuaalisesti aktiivisia, mutta Pietari epäonnistuu tässä maskuliinisuuden performatiossa sammumalla vuoteeseen.

Hänellä oli jokin hullunkurinen itämainen maata laahaava yötakki yllään, vaikka oli kuuma. Sen äita näkyi röyhelöinen valkoinen yöpaita. Hänen päässään oli tumman punainen myssy. Hän oli paljain jaloin ja humalassa. Vastaviihitty aviomieheni pärski, nikotteli ja lemusi viinalta. Hän pötkähti — siis todella pötkähti — valtavan pylvässängyn toiselle puoliskolle yöpaidassaan, joka jätti hänen laihat säärensä paljaiksi.

(Hirvisaari 2011, 167.)

lähäs Katariina pohtii, miksi Pietari ei koskaan kiinnostunut hänestä heidän avioliittonsa aikana. Katariina ei vastavuoroisesti tunne Pietaria kohtaan seksuaalista halua, vaan olisi mieluummin nukkunut avioliittonsa ajan yksin.

En usko että olin vastenmielinen suuriruhtinaalle. Hänelle ei koskaan vain kehittynyt mitään tunteita minua kohtaan. Meidän oli silti avioliiton sakramentin nautittuamme maattava samassa vuoteessa. Olisin ollut onnellinen, jos olisin saanut nukkua yksin.

(Hirvisaari 2011, 284.)

Pietari leikkii useaan otteeseen nukeilla ja tinasotamiehillä. Katariina muistelee tavanneensa hänet kerran lapsena ennen muuttoaan Venäjälle. Hän muistaa tapaamisesta vain sen, että Pietarin käytös oli hänestä omituista jo tuolloin. Lapsena Pietari oli ujo, pieni ja heiveröinen poika, joka näytti naiselliselta sinisessä hovipuvussaan. Hänen vaatteensa olivat joko liian suuria tai liian pieniä, ja hänen äänensä oli kimeä.

Mutta erikoisinta siinä tapaamisessa oli se, että joku hoviniaisista kuiskasi minulle Peter Ulrichin kaikkein mieluiten leikkivän nukeilla. Se oli ankarasti kiellettyä, ja kaikki nuket oli piilotettu hovissa. Olin aivan mykistynyt. En ollut koskaan tavannut poikaa, joka olisi leikkinyt nukeilla, se oli tyttöjen leikkiä... Minä taas – kaikkein mieluiten ratsastin poikien tavoin kahareisin, mutta sitä ei ollut minulta kielletty.

(Hirvisaari 2011, 57.)

Pietarin ja Katariinan luonteiden vastakohtaisuus tulee mielenkiintoisesti esiin. Katariina pitää kahareisin ratsastamisesta, vaikka sitä ei pidetä naiselle sopivana. Katariina riitelee asiasta useaan otteeseen äitinsä kanssa, joka vaatii häntä käyttäytymään naisellisemmin. Pietari puolestaan rakastaa nukeilla leikkimistä, mikä hämmästyttää Katariinaa, sillä nukkeleikit ovat ”tyttöjen leikkiä”. Pietari ei kuitenkaan lopeta leikkimistä aikuisenakaan. Siinä missä Katariina joutuu alistumaan hovin vaatimuksiin ja jättämään ratsastamisen, Pietari jatkaa lapsenomaista leikkiään vielä avioliitossaan.

Vuoteessamme suuriruhtinas leikki tinasotamiehillä ja puunukeilla. Tullessaan makuuhuoneeseen hän heitti ensimmäiseksi yötakkinsa lattialle, meni yöpaidassaan paljain jaloin suuren lipaston ääreen ja alkoi siirtää alalaatikossa piilossa olevia tinasotamiehiä ja puunukkeja vuoteelle.

(Hirvisaari 2011, 186.)

Aviovuoteessaan Pietari ei ole kiinnostunut vaimostaan muuten kuin leikkiverina. Hän pakottaa Katariinan mukaan leikkiin tinasotilailla, ja myöhemmin hänen kerrotaan leikkivän myös Anastasia Teplovan makuuhuoneessa leluillaan, joskin tällöin leikissä on jo myös seksuaalisia piirteitä. Anastasia on pyöreä nainen, joka pukeutuu iltaisin leveähelmaiseen yöpaitaan, jonka päällä Pietari leikkii sotaleikkejään.

Suuriruhtinas istuttaa rouvan kahden tyynyn väliin, helmat asetellaan rouvan levällään olevien jalkojen yli niin, että molemmat jalat yöpaidan alla ovat kuin vuorijonoja, ja leikkisotilaat järjestyvät taisteluun ”vuorien” keskelle ja niiden molemmin puolin. Vuori eli Teplovan jalka valloitetaan, ja polvelta ammutaan alas vihollisjoukkoja. Sitten kun on tarpeeksi leikitty, ”vuorijonot” eli rouva

Teplovan jalka vapautetaan, ja alkaa uusi leikki ilman yöpaitaa. Nyt tämä tark'ampujarykmentti tuo kanuunat lähelle ja nyt se alkaa pommittaa... Voitte vain arvata, mikä kohde ja miten kanuunat soivat.

(Hirvisaari 2011, 361.)

Useaan kertaa toistuva leikkimisen kuvaus ei ole ainoa Pietarin lapsenomaisen piirre. Hänet kuvataan lapsen tasolle jääneenä olentona, joka on lähempänä lasta tai eläintä, kuin miehen ideaalia.

Mutta joka yö hän tuli humalassa huvittavassa yöasussaan, heittäytyi nukkumaan silkkitäkkimuurin toiselle puolelle ja alkoi kuorsata. Aamupäivällä, kun minä olin jo syönyt aamiaiseni omassa tyhjänpäiväisessä toimettomuudessani, hän tuli myssy päässään, suuren aamutakin helmat heiluen ja hieroi silmiään kuin pieni lapsi. [...] Puuttui vain että hän matkalla sinne olisi imenyt peukaloaan.

(Hirvisaari 2011, 218.)

Katariina tuntee ensimmäistä kertaa kiintymystä miestään kohtaan tämän noustua vastustamaan hoviherra Tsygolovia. Tsygolov on karkottanut joitain Pietarin suosikkeja hovista. Pietari saa tätinsä tapaan raivokohtauksen, jota Katariina on todistamassa. Raivon syy ei täysin selviä, mahdollisesti Pietarilla oli homoseksuaalisen kiintymyksen tunteita hovista karkotettuja miehiä kohtaan, mutta todennäköisemmin Pietari kokee asemaansa loukatun. Hänen ulkoista olemustaan kuvataan jälleen eläimen kaltaiseksi, hänen kasvonsa ovat ”kuin vinttikoiran naama”.

Päässä oleva peruukki oli valunut miltei niskaan, kankipalmikko oli vinossa. Pitkät kasvot näyttivät entistä pitemmiltä, ne olivat kuin minun vinttikoirani naama. Hän oli raivon vallassa huutaessaan. Sylki pärskyi hänen suustaan, haljakat silmät salamoivat, kädet tekivät merkillistä kiertoliikettä. Hän oli kuin iskuun valmistautuva käärme, täynnä niin suurta ja pohjatonta vihaa, että jos olisin liikahtanut, hän olisi tarrannut minuun. Jumala paratkoon, tämä minun sankarini oli kauhea näky, hän oli menettänyt itsehillintänsä täydellisesti.

(Hirvisaari 2011, 234–235.)

Pietarin raivoaminen saa Katariinan näkemään tämän uusin silmin. Väkivaltaa pidetään maskuliinisuuteen kuuluvana ominaisuutena, ja miehen oletetaan kykenevän tarvittaessa väkivaltaan. (Jokinen 2000, 210). Vaikka väkivallan uhka on läsnä, Pietari ei kuitenkaan fyysisesti satuta ketään. Kohtaus saa kuitenkin Katariinan näkemään miehensä uudessa valossa. Hetkellisesti Katariina tuntee miestänsä kohtaan jopa ihailua, eikä enää koe Pietarin olevan pelkkä lapsenkaltainen typerys. Pietarin kiihkeys saa huvittuneen Katariinan toivomaan, että Pietari olisi tuolla hetkellä, välittömästi raivokohtauksensa jälkeen, tullut hänen vuoteeseensa. Aggressiivinen käytös on ensimmäinen Pietarin maskuliinisuuden representaatio. Katariina näkee puolisonsa maskuliinisenä miehenä ensimmäistä kertaa heidän avioliittonsa aikana.

Koin suurta tyydytystä siitä, että minun mieheni sai meidän molempien inhoamat ihmiset pelkäämään. Suorastaan rakastin suuriruhtinasta, aviomiestäni, tämän raivokohtauksen takia. Jos hän olisi jostakin syystä tullut vuoteeseeni – mitä hän ei tehnyt – olisin totisesti vietellyt hänet. Olisin pistänyt poikaan pientä pontta ja sanonut: tähtää tuonne, siellä on ammuksen kohde! Halleluja ukkoseni!

(Hirvisaari 2011, 238.)

Hetki menee kuitenkin ohi, eikä Pietari saavu Katariinan makuuhuoneeseen. Pietarin raivon ja itsehillinnän menettämisen voi toisaalta nähdä myös naisellisena piirteenä. Jokisen mukaan mies pysyy kriisitilanteissa rauhallisena, eikä suurien tunteiden näyttäminen ole tarpeellista (Jokinen 2000, 217). Perinteisesti tunteellisuus ja avoin tunteiden osoittaminen ovat naisellisuuteen liitettäviä piirteitä. Pietarin täti Elisabet saa myös estottomia raivokohtauksia, joten Pietarin käytös vertautuu hänen käytökseensä. Elisabetin raivokohtauksia käsittelemme tarkemmin luvussa 4.

Pietaria kuvataan eläimellisenä, lapsellisenä ja hulluna. Kirjeessään Katariina kertoo ystävälleen Pietarin viimeaikaisesta käytöksestä. Hovin muut miehet pyrkivät kaikella olemuksellaan luomaan vaikutelmaa arvokkuudesta ja vaikutusvallasta, mutta Pietari on sammakkomaisella hypymisellään jälleen normista poikkeava mies.

Ja väitättkö ystäväiseni siellä, etteikö suuriruhtinas Pietari ole hullu? Hän on pätkähullu. Hän on alkanut hyppelehtiä kävellessään. Eilen hän tuli teeaikaan luokseni ja piteli etusormen ja peukalon välissä suurta valkoista pitsinenäliinaa, jolla hän huiski kaiken aikaa ympärilleen kuin serkkuni Kustaa III. [...] Hän romahtaa välillä maahan, mutta hyppii esteiden, kuten pienten jalkajakkaroiden ja ruusupenkkiä yllä.

(Hirvisaari 2011, 361.)

Pietarilla on hahmona epäseksuaalinen, sillä vaikka hänellä on naispuolisia rakastajattaria, hän ei ole sukupuoliyhteydessä näiden kanssa. Katariina epäileekin Pietarin olevan homoseksuaali, sillä tämä ei koskaan heidän avioliittonsa aikana ”ymmärrä naisen päälle” tai osoita seksuaalista halua vaimoaan kohtaan.

Tiesin, että hän piti minua leikkitoverinaan, sillä hän ei koskaan antanut minulle ainuttakaan suudelmaa, koskettanut kättäni, hipaissut vahingossa yöpaitani helmaa, joten minä otaksuin, että minä en ollut hänelle nainen, enkä edes tyttö, sillä hän ei ymmärtänyt naisen päälle.

(Hirvisaari 2011, 187.)

Katariina muistelee hovissa kiertäneen huhuja Pietarin pitämistä bakkanaaleista, jotka vahvistavat hänen epäilynsä aviomiehensä homoseksuaalisuudesta. Homoseksuaalisuus on ongelma, sillä ainoa oikea seksuaalisuus *Minä, Katariinassa* on heteroseksuaalisuus. Suuriruhtinaan ja tämän puolison tärkein tehtävä on tuottaa perillinen ja varmistaa hallitsijasuvun jatkuminen. Katariina epäilee, että Pietari olisi pystynyt yhdyntään myöskään rakastajattarensa Jelizaveta Vorontsovan kanssa.

Hän pystyi siihen joskus miehen kanssa, ne yölliset bakkanaalit yleensä tarkoittivat sitä... Ei ole tietoa, saiko Vorontsova hänestä jotain irti, hyväilyjä kyllä, mutta hän ei tietävästi pystynyt viemään coitusta loppuun.

(Hirvisaari 2011, 328.)

Pietari ei saa Katariinaa raskaaksi usean avioliittovuoden jälkeen ja keisarinna Elisabet määrää hänet lääkärin tutkittavaksi. Tutkimusten seurauksena Pietari ympärileikataan,

jotta perillisen siittäminen olisi mahdollista, mutta toimenpide ei kuitenkaan vaikuta hänen seksuaaliseen kyvyttömyyteensä. Ennen leikkausta pelokas Pietari saapuu puolisonsa luo ja hakee tältä turvaa ja lohdutusta.

Kun mieheni vihdoinkin sai suunsa auki ja puserrettua ulos pelkonsa, lohdutin häntä ja sanoin, että se on pieni juttu ja että sen jälkeen naiset alkavat suorastaan juosta hänen perässään. ”Entä te, madame?” hän kysyi. ”Ettekö te juokse perässäni?” Vastasin, että en. Hän nousi, katsoi minua kuin uskollinen koira, ja minä talutin hänet käytävään Marien luo, joka vei miesparan lääkärin käsiin.

(Hirvisaari 2011, 296.)

Pietaria kuvataan jälleen eläimellisenä, hän ”katsoo kuin uskollinen koira”. Leikkaus vaikuttaa Pietarin seksuaalisuuteen jossain määrin, mutta ei toivotulla tavalla, sillä Pietari ei edelleenkään pysty yhdyntään naisen kanssa.

Nips-naps-operaation jälkeen hän antoi vaaleanpunaisen käärmeensä luikerrella naisten helmojen alle etsimään kohdettaan. Ruhtinatar Jelizaveta Vorontsova oli valloittanut hänet, vaikka tämäkin oli kuiskannut juorun, joka tietenkin levisi hovissa: se vaaleanpunainen käärme pysähtyy porstuaan.

(Hirvisaari 2011, 393.)

Pietarilla on myös jonkinlainen suhde miespuoliseen Dimaan, mutta suhteen laajuus jää epäselväksi. Dima on hovipoika, jolla on selvästi kiintynyt Pietariin. Dima huolehtii Pietarin vaatteista, auttaa tätä pukeutumaan ja on ainoa, joka saa houkuteltua vettä kammoavan Pietarin peseytymään. Diman käytös Pietaria kohtaan on lempeää ja palvovaa. Katariina muistelee Dimasta ja Pietarista kuulemiaan huhuja Leonille ja pohtii heidän suhteensa syvyyttä.

Mitä tuo kaunis poika näki tuossa vähemmän kauniissa suuriruhtinaassa? Hän näki enemmän kuin kukaan meistä... Dima näki inhimillisen, pelotellun ja hakatun pojan, jolle kukaan ei antanut hellyyttä.

(Hirvisaari 2011, 329.)

Homoseksuaalinen suhde ei ole hovissa sallittua, ja Leon suhtautuu asiaan inholla. Katariina kuitenkin yllättäen puolustaa aviomiestään Leonille. Dima näki Pietarissa enemmän kuin muut hänen läheisensä. Katariina alkaa pohtia rakkauden merkitystä. Hänen mukaansa rakkaus ei ole hävettävää, ja kahden miehen välinen rakkaus ei kuulu kenellekään muulle kuin rakastavaisille itselleen. Tämä on kuitenkin ainoa kohta, jossa teoksen heteroseksuaalisuuden normia kyseenalaistetaan jonkun muun kuin Pietarin toimesta.

Kuka sanoo, ettei mies saa rakastaa miestä, tai nainen naista. Sen sanovat ne, jotka nostavat itsensä niin sanotun rakkauden apostoleiksi. [...]Tämä on minun arvioni, suuriruhtinaan rakkaus naiseen oli luultavasti siinä ja siinä rajalla... Tiedät mitä tarkoitan. Mutta ruhtinatar Vorontsovaa suuriruhtinas rakasti omalla tavallaan. Dima rakasti häntä miehenä.

(Hirvisaari 2011, 329–330.)

Pietarin heikkous miehenä saa Katariinan pohtimaan ajatusta vallankaappauksesta. Katariina ei näe Pietarin kykenevän johtamaan maata, hänellä ei ole siihen tarvittavaa pitkäjännitteisyyttä, päätöksentekokykyä tai älyä. Aikaisemmin Katariinaa kohtaan ystävällisen välinpitämättömästi suhtautunut Pietari kääntyy teoksen loppupuolella puolisoaan vastaan. Hän rakastuu Jelizaveta Vorontsovaan ja uhkaa sulkea Katariinan luostariin voidakseen mennä naimisiin uuden rakastettunsa kanssa. Pietarin persoonallisuus vahvistuu samaan aikaan, kun hänen tätinsä Elisabet alkaa ikääntyä ja sairastella. Elisabetin heikentyessä Pietari alkaa kutsua tätiään halveksivasti eukoksi ja uskaltautuu puhumaan hänestä puolisolleen.

”Eukko vetelee viimeisiään. Heti kun eukko vetäisee viimeisen henkäyksen, tehdään välittömästi rauha Preussin kanssa”, hän uhosi minulle.

(Hirvisaari 2011, 462.)

Katariina yrittää selittää Pietarille, että Elisabet on vielä hyvässä kunnossa ja saattaa elää pitkäänkin, mutta Pietari ei usko vaimoan. Katariina on kuitenkin jo vakuuttunut mahdollisuuksistaan syrjäyttää Pietari, ja hänen tyyneytensä saa Pietarin hämmentymään.

Suuriruhtinas nauroi sanoilleni kuin idiootti paljastaen pitkät mustat hampaansa, se oli kuin suden irvistys. Mutta kun minä en nauranut, hän vetäytyi luimistellen ovelle ja pakeni huoneestani.

(Hirvisaari 2011, 463.)

Pietarin haaveen valtaannoususta voimakkaan Elisabetin jälkeen voi nähdä keinona saavuttaa epäonnistunut maskuliinisuus. Pietari haluaa saavuttaa hallitsijan identiteetin, mutta samaan aikaan Katariina on jo alkanut toimia kaapatakseen vallan mieheltään. Aikaisemmin Pietari on ollut poliittisesti passiivinen, mutta Elisabetin heiketessä hän aktivoituu jossain määrin. Hän ei kuitenkaan kykene riittävän määrätietoiseen toimintaan valtansa varmistamiseksi, eikä osaa kuvitella Katariinan suunnittelevan vallankaappausta.

Valtionhallinnosta suuriruhtinas ei tiennyt yhtään mitään, eikä hän ollut lainkaan kiinnostunut siitä. Puhuttiin usein, että hänen olisi kiinnostuttava Venäjän asioista, osallistuttava ministerien kokouksiin ja opiskeltava maan historiaa. Hän yritti, heitti sikseen, sanoi kokousten vain ikävystyttävän häntä ja jatkoi leikkimistään nukeilla.

(Hirvisaari 2011, 393.)

Kun vanha keisarinna Elisabet kuolee, Pietari riemuitsee valtaanpääsystään. Ilo jää kuitenkin lyhytaikaiseksi, sillä Katariina on jo alkanut toimia ja vallankaappaus tapahtuu nopeasti.

Miehessäni Pietarissa pääsi hulluus valloilleen. Hän - uusi tsaari - juoksi pitkin Talvipalatsin käytäviä ja haukkui kuin koira. Jihuu, hän huusi ja teki merkillisiä tanssiaskeleita. Kaikenlainen majesteetillinen arvokkuus oli tipotiessään.

(Hirvisaari 2011, 517.)

Vallankaappauksen jälkeen Katariina pakottaa Pietarin allekirjoittamaan kruunustaluopumissopimuksen ja hänet karkotetaan palatsiin Ropsaan, kauas pääkaupungista. Pietari itkee sääliä kuullessaan, ettei Maria Vorontsovan sallita tulevan hänen mukaansa. Hänet viedään sotilassaattueessa Ropsan palatsiin, jossa hän murtuu ja menettää viimeisetkin miehisyytensä rippeet. Hän saa lapsellisia itkukohtauksia ja rukoilee ja anelee vangitsijoitaan vapauttamaan hänet.

Ei hänessä ollut vahtimista, tämä itkevä, uikuttava ressurkka istui kuulemma vuoteellaan sylissä koiransa ja vieressään viulu.

(Hirvisaari 2011, 594.)

Pietari kieltäytyy syömästä ja nukkumasta palvelijoiden kehotuksista huolimatta. Viikko keisarinnaksi nousemisen jälkeen Katariina saa tiedon siitä, että Pietari on kuollut. Katariinan rakastajan, Grigori Orlovin veli Aleksei murhasi Pietarin kuristamalla. Grigori oli saapunut Ropsan linnaan yhdessä veljensä kanssa, ja Pietarin ja Aleksein välille oli syntynyt riitaa. Vihastuksissaan Aleksei kuristaa Pietarin, sillä hän luulee Katariinan toivovan Pietarin kuolemaa. Teko oli Aleksein yritys päästä uuden keisarinnan suosioon.

Pietarin voi nähdä edustavan alistettua maskuliinisuutta. Hän ei onnistu täyttämään hänelle asetettua vaatimusta perillisen tuottamisesta, eikä hän ole seksuaalisesti vireä rakastaja. Hän kykenee jossain määrin puolustamaan vaatimuksiaan hovin juonitteluja vastaan. Korkeasta poliittisesta vallastaan huolimatta hän ei ole kiinnostunut yhteiskunnan tilasta tai Venäjän asioiden hoitamisesta. Hänen aktivoituessaan poliittisesti vanhan keisarinna Elisabetin sairastellessa hänen suunnitelmansa Venäjän

varalle ovat tarpeettomia ja kummallisia. Pietari esimerkiksi suunnittelee hankkivansa armeijalle samanlaiset asepuvut kuin suuresti ihailemallaan Preussin armeijalla on.

Suuriruhtinas Pietari istui vieressäni, nauroi huonot hampaat näkyen, haisi pahalta ja raaputti likaisia hiuksiaan. Hän ei ollut sankarini, vaikka olikin aviomieheni. Hän oli mikä oli, en pystynyt häntä liittomme aikana koskaan muuttamaan. Sain hänet ehkä muutaman kerran useammin kylpyyn, mutta en saanut hänen mielipuolisia eleitään, puheitaan, naurunpyrskähdyksiään enkä pahantuulisuuttaan loppumaan.

(Hirvisaari 2011, 164.)

Pietari epäonnistuu hegemonisen maskuliinisuuden representoinnissa, vaikka hänen olisi asemansa vuoksi sellaiselta näytettävä. Hän ei täytä Jokisen (2000) esittämistä maskuliinisen miehen piirteistä kuin poliittisen vallan osuuden. Vaikka Pietarilla on asemansa vuoksi sosiaalista ja poliittista valtaa sekä omaisuutta, todellisuudessa hän on nukkehallitsija, ja valtaa pitävät käsissään vahvat naiset Elisabet ja Katariina. Pietari ei ole fyysisesti voimakas vaan laiha ja hintelä. Elisabet kuvataan fyysiseltä kooltaan Pietaria suuremmaksi, ja hänellä on myös henkinen ylivalta sisarenpoikaansa. Jokisen (2000, 210) mukaan mies on luonteeltaan vakaa ja järkkymätön, mikä ilmenee päättäväisyytenä, kriisitilanteiden hallintana ja rationaalisuutena. Näitä piirteitä Pietari ei täytä, vaan hän on ailahtelevainen, hermostunut ja tunteellinen. Hänen kaikki toimintansa syntyy hetken mielijohdeista ja käytöksensä on lapsellista. Pietarin persoonan määrittävin piirre on hänen epäonnistumisensa seksuaalisuudessa ja lasten siittämisessä. Jokisen mukaan mies on ennen kaikkea heteroseksuaali ja seksuaalisesti aktiivinen rakastaja (Jokinen 2000, 210). Pietari ei ole näistä kumpaakaan. Suhde hovipoika Dimaan määrittää Pietarin heteroseksuaalisen matriisin ulkopuolelle.

On mielenkiintoista, että Pietaria ympäröivät naiset ylläpitävät kuvaa Pietarin maskuliinisuudesta. Katariina ilmoittaa Pietarin lastensa isäksi, vaikka todellisuudessa hänen kaikki kolme lastaan ovat muiden kuin Pietarin siittämiä. Keisarinna Elisabet puolestaan salaa Pietarin omituisia tempauksia hovilta ja vaatii tätä pukeutumaan asemansa mukaisesti julkisiin tilaisuuksiin. Pietari itse ei kuitenkaan näytä tuntevan häpeää tai epäonnistumisen tunnetta omasta olemuksestaan.

Pietaria kuvataan useaan otteeseen koiramaisena tai susimaisena, ja hänen käytöksessään on eläimellisiä piirteitä. Pietarissa yhdistyvät lapsenomainen leikki ja eläimelliseksi kuvatut piirteet kuten koiramainen uskollisuus. Seuraavassa luvussa tarkastelen Pietarin vastakohtan, Katariinan rakastajan Platon Zubovin hahmoa ja hänen edustamaansa maskuliinisuutta.

4.2 Rakastaja Platon Zubov

Vaihdamme hymyn, hän, suosikkini, ja minä Katariina.

(Hirvisaari 2011, 191.)

Katariinan hoviin kuuluva nuori mies nimeltä Platon Zubov on Katariinan suosikki. Siinä missä Pietarin voi nähdä epäonnistuneena maskuliinisuuden toteuttamisessa, Zubov on kaikessa hänen vastakohtansa. Hän on nuori ja fyysisesti voimakas, komea ja seksuaalisesti aktiivinen. Jo iäkäs Katariina on tehnyt hänestä Krimin kenraalikuvernöörin ja suhtautuu häneen hyvin omistavasti. Koska Katariinalla on heidän suhteessaan huomattavasti enemmän valtaa, hän kutsuu Zubovia ”minun Zubovikseen”.

Nyt Zubovini istuu ikkunan luona ja vilkaisee minua. Minun Zubovini on Pieni Tumma. Hänellä on miehekäs vartalo, tummat säkenöivät silmät ja kaunis suu. Hänen hiuksensa ovat ruskeat ja taipuisat. Hän on mies minun makuuni.

(Hirvisaari 2011, 190.)

Pietariin verrattuna Zubov on Katariinan silmissä komeampi ja maskuliinisempi. Pietarin ruumis on laiha ja luiseva, Zubovin miehekkään lihaksikas. Pietarin hiuksia kuvataan likaisiksi ja roikkuviksi, Platonin taipuisiksi. Pietarin hampaita kuvataan mustiksi ja susimaisiksi, mutta Zubovin hymy on valkoinen ja kaunis. Siinä missä Pietari on epäsiisti ja vastenmielinen, Zubov on huolitellun siisti. Platon Zubov täyttää

Jokisen asettamat maskuliinisuuden piirteet fyysisen voimakkuuden ja heteroseksuaalisuuden osalta. Katariinan lisäksi Zubovilla on samanaikaisesti suhde myös Maria Markovan ja Tatjana Dolgorukajan kanssa.

Minun Pieni Tummani ei ole pieni, on tavallisen mittainen mies, mutta nuori, päältä kahdenkymmenenkolmen. Hauskannäköinen kasvoiltaan, hienopiirteinen suu... Ruskeat hiukset ovat taipuisat, silmät ovat valppaat. Hän ottaa vapauksia suhteessaan minuun, hän on röyhkeä. Nauttii imartelijoista ympärillään ja minä en pidä siitä.

(Hirvisaari 2011, 447.)

Zubovin asema Katariinan hovissa perustuu Katariinan suosioon ja ennen kaikkea siihen, kuinka hyvin hän pystyy tyydyttämään Katariinan seksuaalisesti. Katariina tietää Zubovin olevan kunnianhimoinen ja pyrkivän saamaan valtaa ja rikkauksia Katariinan suosion avulla, mutta tästä huolimatta hän on rakastunut nuoreen mieheen. Zubovin ihaileva ja mielistelevä käytös imartelelee Katariinaa, vaikka hän epäileekin Zubovin todellisia tunteita.

Hän näkee itsensä pian ruhtinaana, luulee saavansa palveluistaan tuhatviisisataa orjaa lisää, puhdasta rahaa, maahovin tiluksineen, hopeisia pöytäkalustoja... Ah mitä kaikkea voin hulluudessani hänelle antaa – ja hänen ainoa tehtävänsä on vain olla mies minulle. Tyydyttää minut. Voi Luoja miten hullaantunut olen.

(Hirvisaari 2011, 192.)

Zubovin tehtävä Katariinan hovissa on olla kiihkeä, väsymätön rakastaja. Siinä missä Pietarin persoona ja sukupuoli määrittyy seksuaalisen haluttomuuden kautta, Zubovin määrittyy seksuaalisen kyvykkyyden kautta. Hegemonisen maskuliinisuuden ideaali on heteroseksuaalinen mies, joka on rakastajana ”väsymätön puurtaja” (Jokinen 2000, 210.). Zubov edustaa nimenomaan juuri tällaista maskuliinisuutta, itse asiassa hänen ainoa tehtävänsä Katariinalle on seksuaalisen halun tyydyttäminen, ja hänen asemansa perustuu siihen. Mikäli Zubov epäonnistuu tässä tehtävässään, Katariinan on helppo

korvata hänet. Zubov ostaa asemansa Katariinalta imarteluilla, ja Katariina on tietoinen siitä.

Hän käyttää suosikin asemaansa hyväkseen, siis minua, ja minä maksan hänen imarteluistaan. En usko hänen sanojaan, ne ovat ilman tarkoitusta, mutta uskon että hän pitää minusta. Ei rakasta. Keisarinnasta on helppo pitää, varsinkin kun siitä yleensä hyötyy.

(Hirvisaari 2011, 442.)

Katariina on myös hyvin mustasukkainen Zubovista, sillä tietää tämän olevan kiinnostunut nuoresta hovinaisesta Maria Markovasta. Katariina tiedostaa olevansa jo ikääntynyt ja pelkää nuoremman ja kauniimman naisen voittavan Zubovin huomion. Vaikka Katariina on valta-asemassa hänen ja Zubovin suhteessa, hän haluaa omistaa Zubovin, eikä voi sietää ajatusta nuoremman naisen suhteesta Zuboviinsa.

Tietenkin minä tiedän, että Zubovini kiertelee Maria Markovan ympärillä, enhän minä mikään idiootti ole. Olenko muka kateellinen itseäni kolmekymmentäkaksi vuotta nuoremmalle naiselle, joka hyökkää nyt tietäessään, ettei minusta ole rakastajattareksi kun en taivu. [...] Se nainen kohottaa rintojaan kuin vaaleanpunaisia omenia, ota, ota herra kreivi! Ne ovat sinun! Hitto vieköön, olen kateellinen. Minähän olen nainen enkä puupötkelö.

(Hirvisaari 2011, 144.)

Myöhemmin Katariina keskustelelee Zubovista Leonin kanssa ja myöntää olevansa tyytymätön tämän kykyyn hoitaa asemansa vaatimia tehtäviä. Zubov on saanut Katariinalta poliittista valtaa, mutta hänellä ei ole taitoa tai kiinnostusta hoitaa kenraalikuvernöörin tehtäviä.

Olen antanut hänelle valtaa, mutta hän ei ole mitenkään pätevä Krimin kenraalikuvernöörinä. Se saapas ei saa aikaiseksi mitään!

(Hirvisaari 2011, 194.)

Katariinan keskustelukumppani Leon vastaa Katariinalle, että tämän on itse ratkaistava asia.

Vain te olette antanut hänelle vallan ja teillä on myös oikeus ottaa se pois.

(Hirvisaari 2011, 195.)

Zubov tulee mustasukkaiseksi Leon Denikinille tämän vietettyä paljon aikaa Katariinan seurassa suljettujen ovien takaa. Zubov on jo pitkään norikoillut Katariinan palatsin ympäristössä päästäkseen jalkansa satuttaneen Katariinan luo, mutta sairastava Katariina ei halua nähdä häntä. Zubov pelkää menettävänsä suosikin asemansa. Hän ei tiedä, että Katariina sanelee muistelmiaan Leonille, vaan alkaa humalaisena riehua Katariinan palatsin puutarhassa ja uhkaa mennä kertomaan olettamastaan Katariinan ja Leonin välisestä suhteesta Leonin vaimolle Aleksandrille. Katariina kuulee seuraavana päivänä Zubovin aikeista ja käskee tämän luokseen. Zubovin mustasukkaisuus huvittaa Katariinaa, varsinkin kun Leonin ja Katariinan välillä ei ole mitään Zubovin luulemaa.

– Minä määrään, ja pikku marakatti Zubov laskee häntänsä nolona alas.

(Hirvisaari 2011, 443.)

Katariina on tietoinen vallastaan Zubovia kohtaan. Koska hän on keisarinna, on luonnollista, että kaikki hänen alamaisensa ovat hänen määräysvallassaan, niin myös Zubov. Katariinalla on valta rangaista sopimattomana pitämäänsä käytöstä. Miehisen vallan diskurssi on kääntynyt teoksessa pääläelleen, nyt vallassa on nainen.

– Minä hoidan, rankaisen. Panee suunsa kiinni ja anelee. Niin kreivi kuin onkin, niin anelee. Niin ne anelevat kaikki.

(Hirvisaari 2011, 445.)

Katariina lähettää Zubovin pois hovistaan ja pohtii, olisiko hänen paras asettaa pojanpoikansa Konstantin Krimin kenraalikuvernööriksi Zubovin sijaan.

Ottaa naisen ensin täällä, hankkii toisen naisen tuonne, taloon kivenheiton päähän. Nyt mieltii, mitä tuli tehtyä! Annanko rangaistuksen? Otanko pois antamani lahjat. Nimitäkö pojanpoikani Konstantinin hänen paikalleen Krimille. [...] Lähtee. Tottelee. Jos sanon, että hauku, haukahtaa. Jos sanon, että esiinny sammakkona ja kurnutat - kurnuttaa. Jos sanon, ettet näydy viikkoon rannalla, pakahtuu. Häntä suututtaa, hävettää, pelottaa. Krimin herruus, kartanot, sadat orjat, timantit, uudet kunniamerkit - kaikki katoavat, jos tahdon, pääni nyökkäyksellä.

(Hirvisaari 2011, 444–445.)

Epätoivoinen Zubov lähettää Katariinalle kirjeen, jossa hän anelee anteeksiantoa. Hän ymmärtää olevansa vaarassa menettää asemansa ja vetoaa Katariinan tunteisiin anteeksipyynnöllään. Hän kirjoittaa, ettei voi elää ilman Katariinaa. Tunteiden aitous on kyseenalainen, mutta Platon Zubov tietää imartelun vetoavan Katariinaan. Katariina ei vastaa heti Zubovin kirjeeseen, vaan antaa miehen olla epätietoisuudessa asemastaan. On selvää, että heidän suhteessaan Katariina on valta-asemassa.

Minun valoni ja rakkauteni. Minä rukoilen polvillani Teiltä anteeksiantoa. En ole Teidän Majesteettinne arvoinen. Hylätkää minut, laittakaa tyrmään, mutta antakaa anteeksi.

(Hirvisaari 2011, 478.)

Kuten totesin edellä, Platon Zubov on hegemonisen maskuliinisuuden mukainen, seksuaalisesti vireä ja Jokisen mukaan ”rakastajana väsymätön puurtaja” (Jokinen 2000, 210). Sen lisäksi, että hän tyydyttää Katariinan seksuaaliset halut, hänellä on suhde myös Maria Markovan ja Tatjana Dolgorukajan kanssa. Platon on sosiaalisesti ja poliittisesti merkittävässä asemassa, mutta asemansa hän on saavuttanut Katariinan suosion ansiosta. Siinä missä perinteisesti naisten ajatellaan voivan edetä urallaan ”reittä pitkin”, on Zubov tehnyt saman miehenä. Se, että hänellä on imartelijoita, kertoo hänen korkeasta asemastaan Katariinan hovissa. Krimin kenraalikuvernöörinä hänellä on myös poliittista valtaa, mutta hän on vaarassa menettää sen jouduttuaan Katariinan epäsuosioon.

Kriisitilanteeseen jouduttuaan Platon Zubov toimii rationaalisesti. Hän on menettämässä Katariinan suosion muiden suhteidensa ja humalaisen käytöksensä vuoksi, joten hän kirjoittaa Katariinalle kirjeen, jossa anelee tältä sääliä. Platon Zubov on tietoinen asemansa mahdollisesta muuttumisesta, mutta ei silti pysty hillitsemään itseään ja toteuttamaan seksuaalisuuttaan vain Katariinan kanssa. Seksuaalinen halu onkin Zubovia määrittävä piirre ja samalla sekä hänen suosionsa että epäonnensa alkuperäinen syy.

4.3 Uskollinen ystävä Leon Denikin

”Huvittava mies tämä Leon, huumorintajuttomuudessaan vastustamaton.”

(Hirvisaari 2011, 193.)

Katariinan hoviherra Leon Denikin on Katariinan vanhimpia ystäviä. Sairastaessaan Katariina alkaa sanella muistelmiaan Leonille. Leon on ainoa, joka uskaltaa puhua Katariinalle menneisyyden kipeistä asioista ja myös kritisoida tämän päätöksiä. Hänen ja Katariinan välillä ei ole seksuaalista jännitettä aivan kirjan alkua lukuun ottamatta. 14-vuotiaana Leon auttaa Katariinan hevosen selästä, ja laskee kätensä hetkeksi tämän paljaalle reidelle. Ele saa Katariinan tiedostamaan oman kehittyvän naiseutensa ja Leonin halun häntä kohtaan, mutta Leonin mukaan tuo tapaus jää ainoaksi kerraksi, jolloin hän on tuntenut halua Katariina kohtaan.

Se olikin ainoa kerta, jolloin meidän suhteessamme on ollut jotakin eroottista. Mitä sitä peittelemään, Madame.

(Hirvisaari 2011, 39.)

Leon syntyy Saksassa Stettinissä, ja lähtee 14-vuotiaana tallipoikana Katariinan mukana Venäjälle Katariinan isän määräyksestä. Leon pysyy Katariinalle uskollisena Venäjän hovin juonitteluissa ja auttaa tätä vallankaappauksen toteutuksessa. Hän säilyttää

vaimonsa Aleksandran kanssa salaisuuden Katariinan kolmannesta raskaudesta ja ottaa Katariinan salaa synnyttämän pojan kasvatettavakseen omana poikanaan. Leon on ainoa mieshahmo, joka on Katariinan kanssa samalla tasolla. Hän ei pyri mielistelemään Katariinaa eikä pelkää kritisoida keisarinnansa toimia. Leonilla on korkea moraali, ja hän paheksuu avoimesti Katariinan nuoria rakastajia. Katariina tietää Leonin pitävän häntä itserakkaana.

Pitää minua sietämättömän itserakkaana. Mutta niinhän minä olenkin. En voi olla vaatimaton, kun tiedän miten monesta asiasta minua syytetään.

(Hirvisaari 2011,199.)

Leon on ainoa, jolle Katariina voi puhua luottamuksellisesti. Hänen ympärillään on jatkuvasti valtava määrä ihmisiä, mutta ystävyysuhde Leonin kanssa on poikkeuksellinen muihin Katariinan miespuolisiin suhteisiin verrattuna. Leon on Katariinalle isovelihahmo, johon hän voi varauksetta luottaa.

Olet muka opponenttini, omatuntoni, varjoni. Minä saan puhua ikävistä asioista.

(Hirvisaari 2011, 223.)

Leon menee naimisiin Alexandran, Katariinan ystävän ja hovirouvan kanssa. Leon myös avoimesti paheksuu Katariinan suhdetta huomattavasti nuorempaan Platon Zuboviin eikä pelkää ilmaista halveksuntaansa tätä kohtaan. Leon muistuttaa usein Katariinalle, että tämä ei ajattele kansansa parasta. Hän kritisoi Katariinaa tämän tavasta perustaa kouluja aatellisille mutta unohtaa tavalliset maaorjat.

Leon on *Minä, Katariinan* mieshahmoista tasapainoisin. Hänen maskuliinisuutensa on Pietariin ja Zuboviin verrattuna lähinnä hegemonisen maskuliinisuuden ideaalia. Hän on iäkkäänäkin fyysisesti hyväkuntoinen ja ulkonaisesti komea mies, jolla on uskollinen suhde vaimoonsa Aleksandraan. Muista mieshahmoista poiketen Leonilla ei ole muita

rakastajia vaimonsa lisäksi. Hänen taloudellinen ja poliittinen asemansa on vakaa, ja hänen suhteensa Katariinaan on avoin. Kriisitilanteissa hän ei ole tunteidensa vietävissä, vaan kykenee käyttäytymään rationaalisesti. Hän kykenee elättämään perheensä, ja hänellä on poliittista sekä sosiaalista valtaa.

Leon suojelee Katariinaa ja vaimoaan Aleksandraa hovin poliittisilta salajuonilta ja auttaa Katariinaa pitämään raskautensa salassa. Kun Katariinan tajuaa olevansa kolmannen kerran raskaana Katariina, Leon ja Aleksandra laativat suunnitelman lapsen suojelemiseksi. Pietari epäonnistuu hegemonisen maskuliinisuuden toteuttamisessa ja Platon Zubov onnistuu siinä vain seksuaalisen halun osalta, mutta Leon on kaikilta piirteiltään lähinnä maskuliinista ideaalia. Seuraavassa luvussa tarkastelen *Minä, Katariinan* naishahmoja.

5 NAISSET *MINÄ*, *KATARIINASSA*

5.1 Katariina Suuri

... olen ylittänyt heidät moninkertaisesti. Synnyttänyt kolme lasta, kaikki eri miehille. Mikä minä olen... syntinen nainen. Minä minä minä Katariina. Myönnän sen.

(Hirvisaari 2011, 226.)

Butlerin (1990,136) mukaan performatiivinen sukupuoli on tekoja, jatkuvaa, toistuvaa ruumiillista ja kielellistä tekemistä ja esittämistä. *Minä, Katariinassa* naiseuden performatisointia on runsaasti; vaatteiden, korujen ja asusteiden kuvausta, kielen tasolla henkilöhahmojen paheksuntaa siitä, mikä on naisellista ja hallitsijalle sopivaa tai sopimatonta. Seuraavissa luvuissa tarkastelen *Minä, Katariinan* naisten sukupuolen performatiivisuuden tapoja.

Gordonin ja Lahelman (1998, 321) mukaan feminiinisyyteen ei sisälly samalla tavalla valtaa kuin maskuliinisuuteen. Tästä on seurauksena, että naisten keskinäinen vuorovaikutus ei ole yhtä hierarkkista kuin miesten, eikä siihen kuulu samalla tavalla valtataistelua. Naisten on helpompaa toteuttaa sekä feminiinisiä että maskuliinisia toimintamuotoja kuin miesten. Katariinan ja Elisabetin välinen vuorovaikutus on kuitenkin jatkuvaa kilpailua vallasta. Valtapeli näkyy erityisesti siinä, kumpi onnistuu naiseutensa performanssissa paremmin.

Katariina on Elisabetin hovissa korkeasta asemastaan huolimatta äärimmäisen alistettu. Hän ei saa päättää omista asioistaan, vaan on kaikessa keisarinna Elisabetin armoilla. Aviomies Pietari suhtautuu häneen välinpitämättömästi, mutta Elisabet vainoo häntä. Katariina joutuu useasti pelkäämään henkensä puolesta hovin juonittelujen keskellä. Katariinan odotetaan synnyttävän perillinen, mutta kun hän ei tule raskaaksi Pietarille,

Elisabet järjestää nuoren upseerin viemään Katariinan neitsyyden. Lapsettomaksi jääminen ei ole Katariinalle mahdollista, sillä hoviin on saatava perillinen.

Katariina saa keskenmenoja, ja hänet jätetään ilman hoitoa näiden jälkeen. Synnytettyään Paavalin Elisabet vie lapsen häneltä välittömästi synnytyksen jälkeen vedoten Venäjän hovin tapaan kasvattaa keisarilliset perilliset. Katariina näkee Paavalin seuraavan kerran vasta tämän ristiäisissä. Hän synnyttää toisen lapsen, tyttären, joka menehtyy alle vuoden ikäisenä. Katariina saa pidellä kuolevaa lasta sylissään hetken. Katariina suree katkerasti Annan kuolemaa ja sitä, ettei saa olla läsnä lastensa kasvaessa. Hän saa Paavalia hoitavalta Nastjalta muutamia kirjelappusia, jotka Fanny salakuljettaa hänelle Elisabetin tietämättä. Annan kuoltua Elisabet pyytää anteeksi lasten riistämistä äidiltään. Lapsettomaksi jäänyt Elisabet ei kuitenkaan kadu sitä, että Katariinan lapset ovat saaneet hänet tuntemaan itsensä äidiksi.

Sinä yönä kun Anna kuoli... me olimme yhtä, te ja minä. Me olimme kaksi naista, ikään kuin äiti ja isoäiti. Teidän lastenne kautta minä koin aavistuksen äidin rakkaudesta. Te synnytitte minulle kaksi lasta, nyt heitä on vain yksi. Te saatte lisää lapsia jonkun toisen miehen kanssa, ei sen idiootin, eihän hän ole onnistunut saattamaan Vorontsovaakaan raskaaksi, kuinka sitten teitä Katherine.

(Hirvisaari 2011, 496.)

Tämä on käännekohta Katariinan ja Elisabetin suhteessa. Katariina ei voi antaa lastensa riistämistä anteeksi, mutta ymmärtää silti Elisabetia. Elisabet kertoo saaneensa yhden keskenmenon vähän ennen sulhasensa Karl Augustin, Katariinan sedän, kuolemaa.

Te sen kivun tunsitte ja minä istuin katsoen miltei huvittuneena, koska minun sieluni oli tyhjä, eikä minulla ole – Katherine – minulla ei ole tunteita.

(Hirvisaari 2011, 497.)

Molemmat naiset, Elisabet ja Katariina, kaipaavat äitiyttä, mutta kumpikaan heistä ei täysin saavuta sitä. Katariina menettää lapsensa Paavalin ja Annan heti lasten syntymän

jälkeen Elisabetin ottaessa nämä kasvateikseen. Anna menehtyy vuoden ikäisenä, ja myöhemmin Katariinan on synnyttävä kolmas lapsensa salassa, jotta totuus lapsen oikeasta isästä ei tule ilmi. Pietari, Katariinan aviomies, ei ole saanut Katariinaa raskaaksi, vaan lapsen isä on yksi Katariinan rakastajista. Katariina luovuttaa pojan ystävälleen Aleksandrille, joka kasvattaa tämän omanaan.

Butler esittää, että sukupuolta ei kiinnitetä mihinkään alkuperään, esimerkiksi biologiseen ruumiiseen, vaan performatiivinen sukupuoli on tekoja, jatkuvaa, toistuvaa ruumiillista ja kielellistä tekemistä ja esittämistä (Butler 1990, 136). Keisarinna Elisabetille äitiyden performanssi on keino saavuttaa naiseus. Elisabet on epäonnistunut naiseutensa performatiossa, sillä hän ei ole saanut lapsia. Elisabet yrittää kasvattaa Katariinan pojan Paavalin omana lapsenaan, mutta samaan aikaan hän tuntee omantunnon tuskia ja tietää, että ennen pitkää hän menettää lapsen oikealle äidilleen Katariinalle. Elisabetia vainoaa hänen syrjäyttämänsä lapsi Iivana, jonka hän sulki Pähkinälinnaan kaapatessaan tältä vallan. Elisabet näkee lapsesta jatkuvasti painajaisia ja katuu tekoaan katkerasti, mutta Iivana on jo kaksikymmentävuotias nuori mies ja vankeus on tehnyt hänet hulluksi.

*Näin painajaisia ja pelkäsin lasta, jonka olin vauvana lähettänyt tyrmään.
Omantunnontuskissani ajattelin, miten hän etsii äidin syliä, ja sitä ei ollut.
Valvoin öitä jolloin lapsi kummitteli... Hän tuli vuoteeni vierelle ja ojensi pienen
kätensä, hän katsoi minua syyttävästi, ja minä suljin silmäni, join viiniä, suljin
taas, join ja sammuin.*

(Hirvisaari 2011, 497.)

Katariinan poika Paavali saa Elisabetin kuitenkin unohtamaan uniaan vainoavan Iivanan. Elisabet pyytää Katariinalta anteeksiantoa ennen kuolemaansa.

*Minä rakastin Annaa, minä rakastan Paavalia, teidän lapsianne. Katherine,
ennen kuin minä kuolen, antakaa minulle onnettomalle anteeksi... Antakaa tämä
rakkaus lapsiinne minulle anteeksi.*

(Hirvisaari 2011, 497.)

Katariina alkaa pukeutua hovin tavanomaisen ylitsevuotavan koristeellisen muodin sijaan yksinkertaisemmin. Hän korvaa korut kukilla ja karsii vaatteistaan paljetit, rusetit ja ruusukkeet sekä räikeät kankaat. Hän ei enää puuteroi hiuksiaan vaan kampa ne luonnollisesti. Ulkonäkönsä muutoksella Katariina haluaa vastustaa keisarinna Elisabetin häntä kohtaan osoittamaa valtaa. Elisabetilla on tapana pukeutua liioitellun koristellusti valtaviin vannehameisiin ja ylenpalttisiin kruunuihin. Korostaakseen omaa luonnollisuuttaan vastakohtana Elisabetin dekadentille loistokkuudelle Katariina luopuu koruistaan ja vaihtaa kruununsa kukkiin.

Korostin naisellisuuttani keveydellä ja luonnollisuudella, liialliset koristelut vaihtuivat tyylilykkyyteen. Hovi kohotteli kulmakarvojaan, kun tulin hennon roosan värissä kevyessä puvussani suuriruhtinas Pietarin kanssa baaleihin.

(Hirvisaari 2011, 209–210.)

Pukeutuminen ja koristautuminen on naiseuden performanssi. Katariina korostaa naiseuttaan ja nuoruuttaan ulkoisen luonnollisuuden kautta vastakohtana Elisabetin rapistuvaan ulkonäköön. Hän riemuitsee nähdessään, että Elisabet pitää häntä kilpailijanaan. Naiseus on *Minä, Katariinassa* Katariinan ja Elisabetin välillä kilpailu siitä, kumpi on kauniimpi tai siveämpi.

Keisarinna katsoi minua mustilla silmillään, mutta näki suurista peileistä, että olin puhjennut kukkaan. Kaiken sisäisen ristiriitaisuuden, nöyryytysten ja järkytysten keskellä oli itseeni tyytyväinen. Olin nuori, aika kaunis ja keisarinna piti minua kilpailijanaan.

(Hirvisaari 2011, 210.)

Katariina vertaa itseään Elisabetiin ja pitää itseään vanhaa keisarinnaa siveämpänä. Siinä missä Elisabetilla oli lukuisia rakastajia, nuorella Katariinalla oli vain rakkaus kirjojaan kohtaan. Myöhemmin hän kuitenkin vaihtaa kirjat rakastajiin Elisabetin tavoin, sillä hän on nainen, ja naisena hänellä on seksuaalisia haluja, joiden tyydyttämiseen tarvitaan miestä. Neitsyyden menetys määrittää Katariinan naiseksi, hän

ei ole enää tyttö vaan aikuinen, joka tulee tietoiseksi omasta halustaan ja ryhtyy myös aktiivisesti toimeen saadakseen halunsa tyydytettävä.

Mutta minulla oli vain kirja. Ei miestä. Keisarinna piehtaroi suosikkiensa kanssa vuoteessa, minä piehtaroin kirjan kanssa. Myöhemmin vaihdoin kirjat vuoteessani miehiin, sillä olen nainen. Otin heistä itselleni sen minkä sain, joskus pisaran, joskus meren. Se maistui hyvältä, ja maistuu vieläkin.

(Hirvisaari 2011, 224.)

Katariina on luonteeltaan lempeä lapsiaan kohtaan. Äitiys on seksuaalisuuden lisäksi Katariinan persoonan ja sukupuolen määrittävä tekijä. Jo nuorena tyttönä Saksassa hän oli pikkusisarelleen Elisabetille äitiään läheisempi. Lähtiessään Venäjälle pieni Elisabet itkee siskonsa perään, ei niinkään äitinsä. Katariinaa kalvaa koko ikänsä se, ettei hän voinut olla kasvattamassa omia lapsiaan. Elisabet otti lapset itselleen pian näiden syntymän jälkeen, lukuun ottamatta Katariinan nuorinta poikaa, jonka hän synnyttää salaa ja jonka Aleksandra kasvattaa omanaan.

Vaikka nuori Katariina on hovissa Elisabetin tiukkojen määräysten alainen, hän kapinoi ahdistavina pitämiään hovin sääntöjä vastaan. Katariina on auttanut hovineitiensä kanssa puutarhuri Miskaa, ja Katariinan inhoama hovirouva Krause saa asian selville. Krause alkaa huutaa Katariinan seurueelle ja haukkua heitä kasvattamattomiksi lapsiksi, kun Katariina raivostuu.

Sitten jotain purkautui teissä, jotakin primitiivistä ja arvaamatonta. Luulen, ettei kukaan ollut nähnyt teitä niin vihaisena, ei edes suuriruhtinas. [...] Ja te ilmoititte hänelle, että ellei rouvan käytökseen tule muutosta välittömästi, te järjestätte syömälakon, kidutatte itsenne hengiltä ja panette rouvan syyksi ihan kaiken. Ja sitten te huusitte, että te vaaditte rouvaa kohtelemaan teitä niin kuin suuriruhtinatarta ja tulevaa keisarinnaa kohdellaan.

(Hirvisaari 2011, 189.)

Katariina pyrkii näyttäytymään hovissa siveänä aviovaimona, vaikka todellisuudessa hänellä on useita suhteita eri miesten kanssa. Katariina paheksuu äitinsä muuttoa Ranskaan rakastajansa kanssa ja keisarinna Elisabetin moraalittomuutta, mutta on itse hyvin samanlainen.

Katariina pyrkii pukeutumisellaan erottautumaan keisarinna Elisabetin ylenpalttisesta koristautumisesta, joka on hovin yleinen muoti. Hän ihailee omaa kauneuttaan ja tuntee riemua siitä, että Elisabet kokee hänet kilpailijakseen. Elisabet kuvataan myös kauniiksi naiseksi. Katariina tuntee häntä kohtaan pelonsekaista ihailua nähdessään hänet ensimmäistä kertaa, ja hänen valtavaa mekkoaan kuvataan vanteiden peittämäksi vuoreksi. Fannyn ja Aleksandran pukeutumista ja ulkonäköä ei kuvata lukuun ottamatta mainintaa Fannyn taitavasta valeasujen käytöstä hänen toimiessaan Katariinan vakoojana.

Jelizaveta Vorontsova, Pietarin rakastajatar, kuvataan ulkonäöltään rumaksi naiseksi. Siinä missä Pietari on ulkonäöltään vastenmielinen ja hovin ulkoista loistokkuutta korostavassa maailmassa kummajainen, on Maria hänen naispuolinen vastineensa. Maria on isonenäinen, kyttyräselkäinen, lyhyt nainen, jonka vaatetus on usein vaatimatonta. Hän käyttäytyy Pietarin tavoin lapsenomaisen estottomasti hyppien Pietarin kanssa ruusupenkien yli ja leikkimällä hänen kanssaan tinasotilailla. Pietarin jouduttua syrjäytetyksi vallasta Maria haluaa seurata tätä vankeuteen Ropsaan, mutta Katariina kieltää tämän jyrkästi vetoamalla siveettömyyteen, koska Maria ja Pietari eivät ole naimisissa.

5.2 Keisarinna Elisabet

Joka toinen iltapäivä keisarinna voi huonosti, joka toinen iltapäivä hän hallitsi maataan. Yöt hän joi ja nai, aamupäivät nukkui, iltapäivällä muisti olevansa hallitsija, illansuussa meni kirkkoon rukoilemaan.

(Hirvisaari 2011, 326.)

Keisarinna Elisabet on Katariinan puolison Pietarin täti, jonka kanssa Katariinalla on hyvin ristiriitainen suhde. Hetkittäin he ymmärtävät toisiaan, useimmiten kuitenkin heidän välillään on käynnissä eri tavoin ilmenevä valtataistelu. Tässä luvussa tarkastelen, kuinka keisarinna Elisabetin sukupuolta representoidaan.

Elisabetissa on monia epänaiseellisia, maskuliiniseksi tulkittavia piirteitä, eikä hän suostu asettumaan arvokkaan kuningataräidin rooliin. Elisabet on avoimen seksuaalinen ja astuu perinteisesti miehisinä pidetyille vallan alueille, hän juo ja saa holtittomia raivokohtauksia, joiden aikana käyttäytyy väkivaltaisesti ja aiheuttaa Katariinassa kauhua. Katariina kutsuu näitä raivokohtauksia ”maanjärityksiksi”.

Seuraavana iltana keisarinna Elisabet tuli yllätysvierailulle salonkiini. Vaipuessani syvään nukauteen näin hänen silmistään, että helvetti oli irti. [...] Silloin se tapahtui: maanjäritys Pietarissa. Siellä tärisi koko Talvipalatsi, Kesäpalatsi ja sen puutarhat. Keisarinna Elisabetin raivokohtaus oli samaa luokkaa kuin se jonka kohteeksi kerran myöhemmin itse jouduin. [...] ”HILJAA! PITÄKÄÄ SUUNNE KIINNI! ”keisarinna huusi. Hänen kasvosensa olivat punaiset ja vihan vääristämät, hän huohotti ja piteli rintaansa.

(Hirvisaari 2011, 183.)

Elisabet uhkaa Pietaria syytteellä majesteettirikoksesta ja tulevan kruununsa menetyksestä tämän vakoiltua tätiään seinään poratun reiän kautta. Elisabet vannoo, ettei Pietarin odottama kruunu ole varma, vaan hän voi yhä viedä sen sisarenpojaltaan.

Kun Katariina ei tule raskaaksi, vaikka avioitumisesta Pietarin kanssa on jo useampi vuosi, Elisabet alkaa syyttää Katariinaa kylmyydestä miestänsä kohtaan. Katariina on Elisabetin silmissä epäonnistunut tehtävässään vietellä puolisonsa ja näin saada lapsi.

Olinko todella yrittänyt vietellä miestäni ja käyttänyt siihen kaikki naiselliset keinoni? Vastasin, että keinot olivat vähäiset, sillä suuriruhtinas Pietari ei ollut nytkään käynyt kolmeen viikkoon kylpemässä.

(Hirvisaari 2011, 202.)

Katariina joutuu kertomaan Elisabetille, ettei ole raskaana. Kuullessaan, ettei Katariina ole koskaan avioliittonsa aikana edes yrittänyt vietellä vastenmielisenä pitämäänsä miestä, Elisabet raivostuu. Raivokohtaustensa aikana Elisabet on kuin toinen ihminen, hän huutaa säädyttömyyksiä ja käyttäytyy Katariinan mielestä rahvaanomaisesti, keisarinnalle sopimattomalla tavalla. Katariinan kylmyys miestänsä kohtaan ja epäonnistuminen lapsen saamisessa ovat loukkaus Elisabetin edustamaa hovia kohtaan.

Sitten hänen itsehillintänsä petti taas. Totisesti! Jos hän oli puhunut hiljaisella äänellä aluksi, nyt hän oli edessäni kuin syöjätär. Punaiset täplät paloivat poskilla, hän löi kämmenellään tuolin selkänojaan, hän raivosi, huusi kimeällä äänellä, ja molemmat nyrkit heiluivat ilmassa. Se ei ollut keisarinnan käytöstä, vaan brutaalia, sivistymätöntä, käsittämätöntä! Sylki pärskyi hänen suustaan leualle, kun hän huusi toistaen useamman kerran sen mitä oli jo sanonut, että minä olen jääkylmä nainen, että loukkaan koko hovia kieltäytymällä makaamasta aviomieheni kanssa, enkä tule raskaaksi. Se on myös henkilökohtainen loukkaus häntä, keisarinnaa kohtaan.

(Hirvisaari 2011, 204.)

Keisarinnalla on useita rakastajia hovissa, ja hän suostuu satunnaisiin sukupuolisuhteisiin kenen tahansa miehen kanssa. Katariina pitää Elisabetin holtitonta seksuaalisuutta merkinä hovin rappiosta. Erityisesti hän paheksuu Elisabetin nuoria rakastajia. Katariina tietää Elisabetin olevan sairaalloisen mustasukkainen suosikeistaan, eikä hän ole uskaltanut edes tanssia yhdenkään Elisabetin rakastajaksi tuntemansa miehen kanssa.

Siitä huolimatta keisarinnalla oli Razumovskin lisäksi kaksi muuta rakastajaa: Ivan Suvalov ja tämän adjutantti Beketov. Nuoria poikia, olisivat voineet olla keisarinnan omia lapsia.

(Hirvisaari 2011, 208.)

Elisabet alkaa heiketä täytettyään viisikymmentä. Hän saa tajuttomuuskohtauksia ja hengenahdistusta, mutta ei suostu vähentämään juomistaan. Elisabet alkaa myös

sairaalloisesti pelätä salamurhaa. Hän on varma, että Pähkinälinnaan yhdessä äitinsä kanssa suljettu Iivana VI huudetaan tsaariksi ja hänet syrjäytetään kuten hän itse syrjäytti Iivanan. Iivana vainoaa hänen uniaan.

Elisabeth vihaa ja pelkää Katariinaa, koska näkee tämän syrjäyttäjänään. Elisabet näkee, että Katariinassa on ainesta keisarinnaksi. Heti Katariinan Venäjälle saapumisen jälkeen Elisabet osoittaa tätä kohtaan äidillistä lempeyttä, mutta kun Katariina ei tule raskaaksi, Elisabetin vihanpuuskat tätä kohtaan tihentyvät. Katariinan ja Elisabetin välit lämpenevät ”sovituksen yön” jälkeen, kun Elisabet pyytää Katariinalta anteeksi tämän pojan Paavalin kaappaamista. Elisabet sallii Katariinan nyt tapaavan poikaansa niin usein kuin tämä haluaa. Elisabet alkaa kuitenkin heikentyä nopeasti. Hän menettää voimansa ja henkisen energiansa tunnustettuaan syntinsä Katariinalle.

5.3 Sisarellinen Aleksandra Denikin

Me vain katsomme Aleksandran kanssa toisiamme, emme tarvitse sanoja.

(Hirvisaari 2011, 452.)

Naispuolisista ystäväistä Leon Denikin vaimo Aleksandra on Katariinalle läheisin. Heidän suhteensa on sisarellinen jo ennen kuin Katariinalle paljastuu, että Aleksandra on todellisuudessa hänen sisarpuolensa. Katariina saa 66-vuotiaana käsiinsä isänsä vuosikymmeniä sitten lähettämän, avaamattoman kirjeen. Kirjeestä paljastuu, että Katariinan ystävä Aleksandra onkin Katariinan isän avioton lapsi. Margarete Alexandra von Patkull synnytti tälle vähän ennen kuin Katariinan isän oli mentävä naimisiin Katariinan äidin Johannan kanssa. Katariina kutsuu Aleksandran luokseen ja kysyy, miksi tämä ei koskaan kertonut hänelle totuutta. Alexandra kertoo luvanneensa Katariinan isälle, ettei kertoisi asiasta.

Miksi me itkimme kuin sisarukset? Kadonneita sanoja, jonnekin kauas taivaaseen aikaa sitten liitäneitä. Menetettyjä vuosia? Kun olimme itkeneet tarpeeksi, hymyilimme. Hän sinutteli minua vihdoin. Jos saisinkin elää vielä muutaman vuoden! Olin kokenut jotakin sellaista, mihin muut ihmissuhteeni eivät yllä. Miehet rakastajat he eivät olleet antaneet minulle mitään sellaista, mikä olisi noussut tämän kokemuksen yli.

(Hirvisaari 2011, 274.)

Sisarellinen suhde on Katariinan mielestä voimakkaampi kuin yhdenkään hänen rakastajansa suhde häneen. Aleksandra myös kasvattaa Katariinan salaa synnyttämän pojan, Aleksanterin omana lapsenaan. Kun keisarinna Elisabet kuolee, Katariina on viidennellä kuulla raskaana. Hänen on piilotettava raskautensa puolisoltaan Pietarilta, sillä Pietari on rakastunut Maria Vorontsovaan ja uhkaa sulkea Katariinan luostariin. Avioton lapsi olisi hyvä syy Pietarille hankkiutua eroon vaimostaan, joten Katariina ja Aleksandra tekevät suunnitelman lapsen varalle. Aleksandra ilmoittaa hovissa saavansa lapsen, ja alkaa pitää tyynyjä hameensa alla näyttääkseen siltä kuin olisi raskaana. Katariinan synnytyksen käynnistyttyä Katariinan hovimies Skurin sytyttää Pietarissa tulipalon, jota katsomaan Pietari lähtee Marian kanssa. Katariina synnyttää salaa huoneessaan pojan Pietarin poissa ollessa, ja Aleksandra salakuljettaa tämän kotikartanolleen Pavlovskiin.

Aleksandra on Katariinalle tärkein ystävä, johon Katariina voi luottaa hovin juonittelujen keskellä. Aleksandran ja tämän aviomiehen Leonin suhde Katariinaan on niin läheinen, että hän kutsuu näitä ystäviään ainoaksi perheekseen.

Tunnen todellista onnea tällä hetkellä näiden läheisten ympäröimänä. Tässä ovat ystäväni [...] Minun perheeni on tässä, ympärilläni. Katson sisartani, sisarpuolta, joka on ainoa sukulaiseni. On kiitoksen arvoinen asia, että edes joitakin on jäljellä. Joitakin joita syvästi rakastaa.

(Hirvisaari 2011, 536.)

5.4 Muut naishahmot

Katariinan ystävä ja hovinainen Fanny on Aleksandran ja Leonin lisäksi ainoa, joka on seurannut Katariinaa saksasta Venäjälle ja tuntenut hänet lapsesta saakka. Hän toimii usein Katariinan vakoojana ja viestinviejänä. Ulkonäöltään hänet kuvataan sieväksi ja naiselliseksi.

Fanny oli sievä nuori nainen, minua seitsemän vuotta vanhempi, hyvin puhdasihoinen, pieni ja pyöreä. Hänen kasvonsa olivat kuin keijukaisella, niitä kehystivät runsaat ruskeat hiukset. Nenäkin oli pieni ja suu hyvin suloinen. Luonteeltaan hän oli iloinen ja puhelias. Toisessa silmässä oli keskellä pupillia pieni tumma ympyräinen läiskä. Kaikki sen huomasivat, se oli itse asiassa hyvin pikantti, mutta ellei sitä olisi ollut, olisi kiinnitetty enemmän huomiota Fannyn pyöreään olemukseen, naiselliseen vartaloon ja kauniisiin rintoihin.

(Hirvisaari 2011, 40–41.)

Fanny esiintyy milloin kamarineitinä, milloin tarjoilijana, peruukkeja ja vaatteitaan vaihdellen. Hän oli niin taitava naamioitumaan, ettei kukaan hoviväestä tunnista häntä valeasuisena. Hän kuljettaa viestejä Katariinan pojan Paavalin hoitajan Nastjan ja Katariinan välillä ja omistautuu Katariinan suojelemiselle niin, että tuskin malttaa nukkua. Katariinan valmistautuessa kaappaamaan vallan Fanny toimii tärkeässä roolissa. Hän toimittaa viestejä Katariinalle uskollisille upseereille ja varmistaa näin vallankaappauksen onnistumisen. Katariinan sairastuttua kuumeeseen heti Venäjälle saapumisensa jälkeen Fanny hoivaa häntä äidillisesti. Hän syöttää Katariinalle teehen murenettua leipää ja siivoaa Katariinan oksennukset valittamatta. Fanny on tärkeä taustatoimija Katariinan elämässä, ja hänellä on vapaus liikkua myös hovin ulkopuolella. Siinä missä Katariinan toiminta on rajoittunut palatsin sisäpuolelle, Fanny liikkuu myös hovia ympäröivässä tilassa ja Pietarin ja Moskovan kaduilla.

Katariinan äiti Johanna on kunnianhimoinen nainen, joka pyrkii kaikin tavoin hyötymään tyttärensä avioliitosta Venäjän suuriruhtinaan kanssa. Heti Katariinan kihlauksen varmistuttua Johanna alkaa kutsua itseään tulevan Keisarinna äidiksi. Hän lähtee Katariinan mukana Venäjälle ja hylkää ilmeisen tunteettomasti Katariinan nuoremmat sisarukset lastenhoitajien hoidettavaksi. Johanna ei ole äidillinen tai osoita

suurta kiintymystä tyttärensä Katariinaan, sillä hän pelkää Katariinan epäonnistuvan keisarinnana. Vähän ennen karkotustaan hän riitelee Katariinan kanssa.

Laho nainen sinä olet, tuollainen keskenkasvuinen työnhupakko, käyttäytyy äitinsä edessä kuin olisi jo keisarinna. Ei sinusta tule koskaan keisarinnaa, ei tuollaisesta ruipelosta ole mihinkään. Sinä olet pilannut omat mahdollisuutesi, sinussa ei ole diplomaattia pisaraakaan. Sinä et osaa makeilla, et imarrella, sinä katsot noilla suurilla lehmänsilmilläsi vihamiehiäsi ja heittädyt niin viattomaksi. Laskelmointia sinussa on, ja paljon.

(Hirvisaari 2011, 133.)

Venäjällä Johanna sotkeutuu poliittiseen salaliittoon ja kiinnijäätään keisarinna Elisabet karkottaa hänet Venäjältä. Johanna elää lopun elämänsä Pariisissa rakastajansa kanssa eikä enää tapaa lapsiaan tai Saksaan jäänyttä miestänsä, Katariinan isää. Hänen suhteensa Katariinaan on etäinen, Katariina on äidilleen katkera siitä, ettei tämä antanut Katariinan hakea pikkusiskoansa Elisabetia Venäjän hoviin ennen tämän kuolemaa vain kolmevuotiaana.

Katariinan on Elisabetin suosioon pääsemisen vuoksi asetettava äitiään vastaan ja todistettava, ettei ollut mukana äitinsä poliittisessa juonittelussa. Katariina säälii nuorempia sisarusiaan, jotka eivät enää koskaan näe äitiään. Äidin kyky hylätä omat lapsensa hämmästyttää häntä, eikä Katariina tunne myöhemmin Venäjältä karkotettua äitiään kohtaan muuta kuin sääliä. Johanna ei osoita kiintymystä Katariinaa kohtaan edes tämän ollessa lapsi, hänen suhtautumisensa tyttärensä on ivallinen. Kun Katariina pelastaa pikkutyön hukkumasta, Johanna huutaa hänelle, koska hän on kastellut vaatteensa. Katariinan pikkusisko Elisabet saa enemmän kiintymystä ja rakkautta isosiskoltaan kuin äidiltään.

Katariinan miniä Maria Fjodorovna, Paavalin puoliso, on olemukseltaan arvokas ja vähäpuheinen. Hän puhuu sievistellen ja yleensä vain lapsistaan tai tekemistään käsitöistä. Katariina kuvailee häntä sieväksi, hänellä on naisellinen vartalo ja kauniit rinnat sekä kapea vyötärö, vaikka hän on synnyttänyt useita lapsia.

Tarkastelemieni naishahmojen lisäksi *Minä, Katariinassa* esiintyy laaja joukko naispuolisia palvelijoita, aatelisia ja muuta hoviväkeä. Jätän kuitenkin heidän tarkastelemisensa tutkimukseni osalta väliin, sillä suurin osa näistä naishahmoista mainitaan vain kerran tai kaksi. Seuraavassa luvussa kokoan yhteen tutkimuksessani esiin nousseita tuloksia.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmassani halusin tarkastella sukupuolen representaatiota ja *Minä, Katariinassa* esiin nousevia maskuliinisuuden ja feminiinisuuden piirteitä. Menetelmänäni analysoin *Minä, Katariinaa* lähiluvun kautta. Tarkastelin, löytyykö teoksesta sukupuolijärjestelmän rajoja rikkovaa feminiinisyttä tai maskuliinisuutta ja onko *Minä, Katariinan* naisten ja miesten mahdollista astua alueille, joita pidetään kulttuurissa perinteisesti toiselle sukupuolelle kuuluvina. Hypoteesini olivat, että *Minä, Katariinassa* on vahvojen naishahmojen vastapareina heikkoja miehiä ja että Katariina peilaa omaa naiseuttaan Pietarin epäonnistunutta mieheyttä vasten. Tulokset tukivat asettamiani olettamuksia. Havaitsin perinteisten sukupuolirajojen rikkomisen olevan teoksen henkilöahmoille mahdollista, mutta haastavaa. Toinen hypoteesini piti selvästi paikkansa: *Minä, Katariinan* naiset representoivat vahvoina, moniulotteisina hahmoina, jotka kapinoivat heille asetettuja sukupuolirooleja vastaan.

Rojolan (1996,161) mukaan mieheys nähdään naiseuden vastakohtana, ei-mieheytenä. Sukupuoli on rajanvetoa maskuliinisten ja feminiinisten piirteiden välillä. *Minä, Katariinassa* sukupuoli näyttäytyy kokoelmana piirteitä, joita sekä naiset että miehet toteuttavat hyvin vaihtelevasti. Teoksen naisista löytyy sekä perinteisiä, äidillisiä naishahmoja että naiseuden piirteitä vaihtelevasti toteuttavia, maskuliinisia naisia. Myös teoksen miehet eivät ole vain hegemonisen maskuliinisuuden toteuttajia, vaan erityisesti Pietarissa näkyy miesfeminiinisyttä.

Nikusen (Nikunen 1996, 17) mukaan kulttuuriset representaatiot Nainen ja Mies luovat odotuksia sukupuolesta eli siitä, millaisia meidän tulisi olla naisina ja miehinä. *Minä, Katariinan* ideaali nainen on siveä äitihahmo, joka synnyttää ongelmitta perillisiä aviomiehelleen ja alistuu avioliitossa miehensä päätösvaltaan. Ideaali mies puolestaan on fyysisesti voimakas ja älykäs hallitsija, joka käyttää valtaansa viisaasti. Butlerin (1990, 136) mukaan teot, eleet ja artikuloituvat halut luovat illuusion siitä, että olisi olemassa ydinmieheys tai naiseus. Tätä illuusiota pidetään diskursiivisesti yllä, jotta pakollinen, uusintava heteroseksuaalinen matriisi saisi säädeltyä seksuaalisuutta. Nämä ideaalit ovat kuitenkin teoksen naisille ja miehille mahdottomia saavuttaa. Pietarin ei-

mieheys on *Minä, Katariinassa* ongelma, jonka korjaamiseksi naishahmot kamppailevat. Kun miehen jättämä valtatyhjiö syntyy, naiset ottavat miesten paikan.

Jokisen (2010, 128–129) mukaan maskuliinisuus ja feminiinisyys ymmärretään toistensa vastakohtiksi niin, ettei maskuliinisuuteen sekoitu mitään feminiinisydestä. Pietarissa on kuitenkin näkyvissä selvästi feminiinisiä piirteitä ja teoksen miehistä hän on kauimpana hegemonisen maskuliinisuuden ideaalista. Pietarilla on poliittista ja taloudellista valtaa, mutta hän on kiinnostuneempi leikkimään tinasotilaillaan kuin käyttämään valtaa. Pietarin homoseksuaalisuus ja seksuaalisen halun puute vaimoan kohtaan muodostavat ongelman, sillä suuriruhtinaan ja hänen puolisonsa tehtävänä on tuottaa perillinen ja varmistaa siten hallitsijasuvun jatkuminen. Katariinan on tullava raskaaksi miehelleen, joten keisarinna Elisabet määrää lääkärit tutkimaan Pietarin. Tutkimusten jälkeen Pietari ympärileikataan, mutta se ei tuo parannusta asiaan. Lopulta Pietarin täti Elisabet ja Katariina ratkaisevat asian niin, että Katariina saa ottaa itselleen rakastajia. Julkisesti näiden miesten siittämät lapset ilmoitetaan avioliitossa syntyneiksi, laillisiksi perijöiksi.

Connellin (1993, 186) mukaan hegemoninen maskuliinisuus rakentuu suhteessa naisiin ja alempiin maskuliinisuuksiin. Pietarin maskuliinisuus on koko teoksen ajan teoksen naisten kritiikin kohteena. Valta-asemansa vuoksi häneltä odotetaan arvokasta, sukupuolelleen sopivaa käytöstä, mutta hän ällistyy hoviväkeä jatkuvasti omituisilla tempauksillaan. Hääkirkossa Pietari raaputtaa kutisevaa selkäänsä pilaria vasten ja palatsin puutarhassa hän loikkii ruusupensaiden yli. Jokisen mukaan (Jokinen 2000, 210) mieheen kohdistuu paineita täyttää ideaalimaskuliinisuuden vaatimukset. Vaikka ideaalimaskuliinisuus on abstrakti tavoite, jonka saavuttaminen ei ole mahdollista, miesten on silti pyrittävä täyttämään sen vaatimukset. Pietari tuntuu kieltäytyvän näistä vaatimuksista kokonaan. Hän ei ole fyysisesti voimakas tai seksuaalisesti viriili rakastaja (Jokinen 2000, 210). Hänellä on rakkaussuhde sekä miespuoliseen hovipoika Dimaan että Jelizaveta Vorontsovaan, mutta kumpikaan suhde ei ole seksuaalinen. Fyysisesti hän on laiha, luiseva ja kalpea. Hänellä on sairaalloinen kammo vettä kohtaan eikä hän siksi suostu käymään kylvyssä. Ainoa, joka hänet saa suostuteltua peseytymään, on Dima, palveluspoika.

Platon Zubov on Pietarin vastakohta. Siinä missä Pietari on epäseksuaalinen, lapsen tasolle jäänyt hahmo, Platon on seksuaalisesti aktiivinen useiden naisten kanssa. Platonin merkittävin rooli Katariinan hovissa on tyydyttää keisarinnaa seksuaaliset tarpeet. Palvelustensa avulla Zubov on kohonnut Krimin kenraalikuvernööriksi, mutta hän on menettänyt asemansa jouduttuaan Katariinan epäsuosiin. Zubov on Pietarin vastakohta myös ulkoisesti. Hän on komea, tyylikkäästi pukeutuva ja ulkonäöltään huoliteltu, kun vastakohtaisesti Pietari kuvataan epäsiistiksi, haisevaksi ja eläimelliseksi. Maskuliinisuudestaan huolimatta Zubovin asema on täysin riippuvainen Katariinan suosiosta.

Leon Denikin on *Minä, Katariinan* mieshahmoista tasapainoisin. Hän on lähinnä hegemonisen maskuliinisuuden ideaalia *Minä, Katariinan* miehistä. Pietari on aikuisenakin lapsellinen ja Platon Zubov nuori mies, jolla ei ole iän tuomaa kokemusta eikä poliittisia taitoja. Leon on Pietariin ja Platoniin verrattuna aikuinen, kypsä mies, jolla on sosiaalista älykkyyttä ja empatiakykyä, hän on ikääntyneenäkin hyväkuntoinen ja luonteeltaan vakaa. Kriisitilanteissa hän toimii rationaalisesti ja luotettavasti. Katariinan synnyttäessä kolmannen lapsensa Leon on osallisena suunnitelmassa, jonka avulla Katariina pystyy salaamaan raskautensa ja synnyttämään muun hovin tietämättä. Leonilla on vakaa taloudellinen asema ja perhe. Hän ei saa lapsia vaimonsa Aleksandran kanssa, mutta he kasvattavat yhdessä Katariinan synnyttämän pojan ja säilyttävät salaisuuden tämän todellisista vanhemmista. Leon on myös ainoa teoksen miehistä, jolla ei ole muita suhteita vaimonsa lisäksi. Hän on nuoruudessaan tuntenut seksuaalista halua Katariinaa kohtaan, mutta nuo tunteet ovat kadonneet. Hän on Katariinalle kuin luotettava isovelihahmo, jolle Katariina voi kertoa luotetuimmatkin salaisuutensa.

Tutkimusaineistoni naishahmoista löytyy älyä ja kykyä nousta valta-asemaan miesten ohi. Katariina ja Elisabet kykenevät tarvittaessa myös julmuuteen. Elisabet vangitsee tsaari Iivanan ja sulkee tämän loppuelämäkseen tyrmään, jotta voi itse hallita keisarinnaa. Perinteisesti on ajateltu naisen eli feminiinisen edustavan tunnetta ja miehen eli maskuliinisen edustavan järkeä. *Minä, Katariinassa* sekä miehet että naiset ovat tunteidensa vietävinä. Pietari ja Elisabet saavat hillittömiä raivokohtauksia, Aleksei Grigori tappaa Pietarin riidan päätteeksi ja Platon Zubov riehuu humalassa

peläten menettävänsä asemansa Katariinan suosikkina. Katariina tuntee rakastajaansa Platon Zubovia kohtaan polttavaa mustasukkaisuutta ja katkeraa vihaa keisarinna Elisabetia kohtaan tämän estäessä häntä tapaamasta lapsiaan. Elisabet katuu menneisyydessä tekemiään syntejä ja on yhtä lailla tunteidensa vallassa toimiva, impulsiivinen hahmo kuin muutkin *Minä, Katariinan* henkilöhahmot huolimatta siitä, että pitää itseään tunteettomana.

Niin miehet kuin naisetkin ovat *Minä, Katariinassa* seksuaalisten halujensa vietävissä, ja he myös pettävät aviopuolisojaan avoimesti. Katariinalla on suhde monen eri miehen kanssa, samoin hänen aviopuolisollaan Pietarilla on julkisesti rakastajatar nimeltä Jelizaveta Vorontsova. Katariinan äiti Johanna pettää Saksaan jäänyttä miestään useiden eri miesten kanssa ja elää lopun elämänsä Ranskassa nimettömäksi jäävän rakastajansa kanssa. Ainoa toisilleen uskollinen aviopari ovat Leon ja Aleksandra Denikin, Katariinan lähimmät ja uskollisimmat ystävät. Leon Denikin paheksuu iäkkään Katariinan nuoria rakastajia ja tämän moraalitonta käytöstä. Leon onkin ainoa *Minä, Katariinan* hahmo, jolla on korkea moraalit. Naishahmojen seksuaalisen kurittomuuden voi tulkita kapinaksi heille asetettuja rooleja vastaan.

Minä, Katariinan naishahmot kyseenalaistavat miesten kyvykkyyden johtajina. Elisabet kaappaa vallan miespuoliselta Iivanalta ja Katariina tämän esimerkkiä seuraten omalta aviomieheltään. *Minä, Katariinan* naishahmot Katariina ja Elisabet representoivat itsenäisinä, poliittisesti kunnianhimoisina ja seksuaalisesti vapaina naisina. Mieshahmoista Pietari representoidaan heikkona miehenä, jonka maskuliinisuutta määrittävin piirre on hänen seksuaalinen kyvyttömyytensä. Toinen heikko mies *Minä, Katariinassa* on Platon Zubov, jonka asema Katariinan hovissa riippuu siitä, kuinka hän tyydyttää Katariinan seksuaaliset tarpeet.

Kuten aikaisemmin sanoin, tarkastelin työssäni naisten mahdollisuuksia astua miehisiin pidetyille alueille. Teokseni naishahmoista suurimmat harppaukset miehisen vallan alueille tekee keisarinna Elisabet, jonka hahmoa määrittää ylenpalttisuus ja estottomuus. Hän on seksuaalisesti äärimmäisen vapaa, ja hänellä tiedetään olevan useita nuoria rakastajia, ja hän suostuu satunnaiseen seksiin kenen tahansa hovimiehen tai sotilaan kanssa. Maskuliinisia piirteitä hänessä ovat hillitön juominen ja raivokohtaukset. Toisaalta myös naisellisuuden piirteiden korostaminen raskaalla

meikillä ja ylenpalttisuus koristautumisessa ja pukeutumisessa on hänen hahmoaan määrittäviä piirteitä. Hän ei saa biologisia lapsia, mutta riistää Katariinan lapset itselleen, joskaan hän ei itse osallistu näiden kasvattamiseen. On mielenkiintoista, että Elisabet kokee tappaneensa Iivanan henkisesti tämän ollessa pikkulapsi. Tyrmässä kasvanut Iivana ei Elisabetin mukaan osaa pukeutua, ei keskustella henkevästi, hänellä ei ole käytöstapoja ja hän nauraa joskus mielipuolista naurua. Samanlaista käytöstä on myös suuriruhtinas Pietarissa, jonka Elisabet kasvatti tämän äidin kuoltua. Elisabet epäilee Jumalan rangaisseen häntä tekemällä vallanperijästä Pietarista jälkeenyjään Iivanan kaltaisen.

Nuori Katariina pyrkii kaikessa toiminnassaan olemaan Elisabetin vastakohta. Hän pukeutuu tyylikkäämmiin ja hillitymmiin, jättäen pois ylenpalttiset korut ja korvaten kruunut ja diadeemit kukilla hiuksissaan. Vastakohtana Elisabetin avoimelle seksuaalisuudelle Katariina pyrkii ylläpitämään itsestään kuvaa siveänä aviovaimona, vaikka todellisuudessa hänellä onkin kolme eri rakastajaa, eikä kukaan hänen kolmesta lapsestaan ole hänen puolisonsa Pietarin siittämä. Kuitenkin ikääntyessään Katariina alkaa muistuttaa yhä enemmän aikaisemmin halveksimaansa Elisabetia, ja hän ottaa itseään kolmekymmentä vuotta nuoremman rakastajan Zubovin.

Pietarin hahmoa määrittää hänen epäonnistunut maskuliinisuutensa ja mahdollinen homoseksuaalisuutensa. Hänellä on rakkaussuhde miespuoliseen Dimaan, joskin suhteen laajuus jää epäselväksi. Hän ei kykene seksuaaliseen suhteeseen naisen kanssa, vaikka hänellä onkin rakastajattaria. Käyttäytymiseltään hän on häilyväinen ja häntä kuvataan jälkeenyjääneksi tai hulluksi. Pietarin voi nähdä edustavan alistettua maskuliinisuutta. Yllätyin tutkimusaineistosta esiin nousseista eläimellisistä piirteistä, joilla viitattiin Pietarin hahmoon. Hänestä löytyy enemmän koiramaisia ja susimaisia piirteitä kuin hegemonisen maskuliinisen tai edes alistetun maskuliinisuuden miehen piirteitä.

Minä, Katariina ei pyri sukupuolen kuvauksellaan murtamaan hegemonisen maskuliinisuuden heteroseksuaalisuuden normia. Katariina kuitenkin mainitsee rakkauden olevan kahden ihmisen välinen asia, johon ulkopuolisilla ei ole sanottavaa. Heteroseksuaalisuus on kuitenkin tätä mainintaa ja Pietarin oletettua homoseksuaalisuutta lukuun ottamatta teoksen hahmoille normi.

Jokisen (2000, 210) mainitsema ideaalimaskuliininen, väsymätön rakastaja on *Minä, Katariinassa* vain Platon Zubov. Naishahmot ovat kuitenkin seksuaalisissa suhteissa miehiä aktiivisempia. He päättävät, missä ja milloin yhdyntä tapahtuu. Katariinalla on suuri määrä rakastajia, ja hänen aviomiehensä on tietoinen siitä, että Katariinan kaksi lasta eivät ole hänen siittämiään. Katariina ei joudu kuitenkaan kärsimään mitään seurauksia uskottomuudestaan, sillä hänellä on siihen keisarinna Elisabetin suostumus. Pietari ei saa Katariinaa raskaaksi, joten perillisen saaminen on varmistettava avioliiton ulkopuolisin suhtein. Avioliiton ulkopuolisen suhteen aiheuttamaa raskaaksi tulemisen pelkoa ei Katariinalla ole, vaan raskaus on vaadittua perillisen saamiseksi.

Leon Denikin on Katariinan uskottu ja ainoa, joka voi seurauksia pelkäämättä arvostella tämän toimia. Vähäisemmälle roolille jäävät Leonin vaimo Aleksandra, Katariinan ystävä Fanny ja Katariinan vanhemmat ja sisarukset. Katariinan rakastajat jäävät myös hyvin yksipuolisen kuvauksen varaan. Heidän määrittävimpiä piirteitään ovat seksuaalisuus ja seksuaalisen halun tyydyttäminen. Isän rooliaan he eivät täytä kuten ei Katariinakaan äidin roolia, sillä muut kasvattavat Katariinan lapset. Nuoren Katariinan hahmoa leimaa kuitenkin kaipuu äidiksi ja tuska lasten kasvattamisen mahdottomuudesta. Iäkäs Katariina tuntee iloa lapsenlapsistaan, mutta suree etäisiksi jääneitä välejäan poikaansa Pietariin. Hänen toinen poikansa Aleksanteri ei koskaan saa tietää totuutta oikeasta äidistään, vaan luulee Katariinan ystävää Aleksandraa äidikseen.

Elisabetin ja Katariinan välinen valtataistelu näkyy naiseuden piirteiden performanssina. Katariina pyrkii kevyellä, luonnollisella pukeutumisellaan erottumaan keisarinnasta. Hän korvaa kruunut kukilla hiuksissaan ja jättää raskaan meikin pois kasvoiltaan. Elisabet suosii raskaita kankaita, suuria vannehameita ja suuria määriä koruja. Katariina vaihtaa vaatteidensa kankaat kevyempiin ja koristaa hiuksensa kukilla kruunujen sijaan. Luopuessaan turhana pitämästään koristautumisesta Katariina kokee itsensä onnistuneemmaksi naiseksi. Toinen kilpailun muoto Katariinan ja Elisabetin välillä on moraalisuuden korostaminen. He ovat molemmat seksuaalisesti aktiivisia, mutta Katariina pyrkii ylläpitämään itsestään kuvaa siveänä aviovaimona. Totuuden Pietarin seksuaalisesta kyvyttömyydestä tietävät hovissa vain Elisabet ja Pietari sekä Katariinan uskottuimmat ystävät.

Valtaan päästyään Katariina kuitenkin muuttuu. Hän tulee nuorena halveksimansa Elisabetin kaltaiseksi. Luonnollinen pukeutuminen unohtuu, ja hän ottaa itseään paljon nuoremman rakastajan. Leon Denikin kritisoi Katariinan moraalittomuutta samaan tapaan kuin nuori Katariina kritisoi Elisabetia, mutta Katariina on liian nautinnonhaluinen luopuakseen rakastajastaan.

Jatkotutkimuksen materiaalia olisi vielä *Minä, Katariinan* jatko-osassa *Me, Keisarinna* (Hirvisaari 2013), joka kertoo Katariinan 30-vuotisesta hallituskaudesta Venäjän keisarinnana. Rajasin tutkimukseni vain sarjan ensimmäiseen osaan pitääkseni kokonaisuuden hallittavissani. Myös molempien teosten sisältämien lukuisten valta-asetelmien tarkempi tutkimus olisi mielenkiintoista.

LÄHTEET

Primäärilähde

Hirvisaari, Laila (2011): *Minä, Katariina*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Muut lähteet

Butler, Judith (1990): *Hankala sukupuoli*. Suom. Pulkkinen, Tuija & Rossi, Leena-Maija (2006). Helsinki: Gaudeamus.

Connell, R.W. (2003): *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.

Connell, R.W. (1993): *Gender & power. Society, the person and sexual politics*. Cambridge: Polity Press.

De Lauretis, Teresa (1987): *Technologies of Gender. Essays on Theory, Film and Fiction*. Bloomington: Indiana University Press.

Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (1998): Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska (toim.) *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino, 251–280.

Hall, Stuart (1997): The Work of Representation. Teoksessa Hall, Stuart (toim.): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
Hall, Stuart (1999): *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Herkman, Juha; Jokinen, Arto & Lehtimäki, Markku (1995): Vanhan Aatamin uudet vaatteet? Teoksessa M. Lehtonen (toim.) *Aatamin puvussa. Liaanilla Hemingwaysta Königiin*. Tampere: Tampereen yliopisto. Yleisen kirjallisuustieteen julkaisuja 28, 13–26.

Hirvisaari, Laila (2013): *Me, Keisarinna*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Huusko, Mirva (2001) *Taidetta vai viihdettä? tutkimus Laila Hietamiehen Laatokkasarjasta*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Ihonen, Markku (1996) Eläytymisen velhous. Laila Hietamies: Sonja, Valkoakaasiat ja Myrskypilvet. Teoksessa Juhani Salokannel (toim.) *Kirjojen Suomi*. Helsinki: Otava 1996, 650–657

Jokinen, Arto (1999): Suomalainen miestutkimus ja -liike: muutoksen mahdollisuus? Teoksessa A. Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press, 15–51.

Jokinen, Arto (2000): *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.

Jokinen, Arto (2010): Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa (toim.) Saresma, Tuija; Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) (2010): *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 128–139.

Karvonen, Erkki (1992): *Sukupuolen tutkimus kulttuuritutkimuksena*. Tiedotustutkimus 1/1992, 71–74.

Koivunen, Anu. & Liljeström, Marianne. (1996): Paikantuminen. Teoksessa A. Koivunen & M. Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 271–292.

Lehtonen, Marianne (1995): *Pikku jättiläisiä. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen*. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Marianne (1999): Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti. Teoksessa A. Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press, 74–88.

- Liljeström, Marianne (1996): Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa A. Koivunen & M. Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 111–138.
- Merivirta, Mirka (2001): *Suomalaisuus ja venäläisyys Laila Hietamiehen Laatokka-romaanisarjassa*. Pro gradu. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nikunen, Kaarina (1996): *Naisellisuuden naamiot. Kuva, katse ja representaation politiikka*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, julkaisuja A 89.
- Ojajärvi, Sanna (1998): Sukupuolen representaatiot parisuhdevisailussa. ”Tietääkö mies, minkä väriset verhot on keittiössä?” Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsinki: Gaudeamus, 170–199.
- Pulkkinen, Tuija (2000): Judith Butler - sukupuolen suorittamisen teoretikko. Teoksessa A. Anttonen, K. Lempiäinen & M. Liljeström (toim.) *Feministejä - aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 43–60.
- Raunio, Soile (2009): *Yhdessä lehmusten varjossa: Parisuhdekuvaus Laila Hietamiehen Lappeenranta-sarjassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rojola, Lea (1996): Ero. Teoksessa A. Koivunen & M. Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 159–178.
- Rossi, Leena-Maija (2010): Sukupuoli ja seksuaalisuus, eroista eroihin. Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.): *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 21–38.
- Saresma, Tuija; Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) (2010): *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.

Sipilä, Jorma. (1994) Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. Teoksessa J. Sipilä & A. Tiihonen (toim.) *Miestä rakennetaan. Maskuliinisuuksia puretaan*. Tampere: Vastapaino, 17–33.

Van Hoven, Betiina & Hörschelmann, Kathrin (2005): *Spaces of Masculinities*. Lontoo: Routledge.

Vetri, Kari & Turunen, Risto (2003): Rohkenen kirjoittaa teille: huomioita Laila Hietamiehen julkisuuskuvasta ja lukijasuhhteista. Teoksessa *Mikä ero?: Kaksikymmentä kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 119–136.

Väliverronen, Esa (1998): Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliverronen, Esa (toim.): *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 13–39.

Painamattomat lähteet:

Kirja-arvostelu Laila Hirvisaaren romaanista *Minä, Katariina* (2011)
www.kirjaseuranta.fi/Laila_Hirvisaari/Minä_Katariina/ (tark. 5.5.2015)

Vuoden 2011 Finlandia-palkintoehdokkaat ja lautakunnan perustelut
www.kirjasaatio.fi/palkinnot/finlandiaehdokkaat2011/ (tark. 5.5.2015)